

Marcin Glinianowicz

**Sprawozdanie z badań archeologicznych i
prac odgruzowujących w obrębie ruin zamku Sobień,
stanowisko archeologiczne Manasterzec 1,
gm. Lesko w 2025 r.**

mbr MARCIN GLINIANOWICZ
ARCHOLOG
tel. 606-356272
e-mail: marcin.glinianowicz@gmail.com

Sanok 2025

Sprawozdanie z badań archeologicznych i prac odgruzowujących w obrębie ruin zamku Sobień, stanowisko archeologiczne Manasterzec 1, gm. Lesko w 2025 r.

W dniach od 12.07 do 02.09.2025 r. przeprowadzono badania archeologiczne oraz prace odgruzowujące w obrębie ruin zamku Sobień w miejscowości Manasterzec, gm. Lesko. Obiekt został wpisany do rejestru zabytków decyzją nr A-464 z dnia 14.07.1969 r. oraz jako stanowisko archeologiczne nr 1 (AZP 114-79/40). Prace przeprowadzono na podstawie pozwolenia wydanego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Przemyślu, Delegatura w Krośnie z dnia 20.05.2025 r. (nr. K-AZP.5161.49.2025.AOK). Badaniami archeologicznymi, w całości finansowanymi przez właściciela terenu, Nadleśnictwo Lesko, kierował mgr Mirosław Mazurek, przy współudziale mgr. Marcina Glinianowicza.

Ruiny interesującego nas zamku „Sobień” położone są na terenie wsi Manasterzec, gm. Lesko, pow. leski, woj. podkarpackie. Zajmują kulminację położonego na północno-zachodnich obrzeżach wsi, górującego nad przepływającą poniżej rzeką San, wzgórza z rezerwatem przyrody „Góra Sobień”, wznoszącego się na wys. 369 m n.p.m. i ok. 69 m nad poziom doliny rzeki, należącego geograficznie do mezoregionu Góry Sanocko-Turczańskie. Wzgórze straciło swój pierwotny kształt, ulegając obcięciu w wyniku poprowadzenia pod nim w latach 1870-1874 linii kolejowej łączącej Zagórz z Łukawicą.

Na kształt ruin zamku, przed rozpoczęciem omawianych tu badań, składała się czworokątna, dwukondygnacyjna baszta położona w części północno-zachodniej założenia oraz, również dwukondygnacyjny, zbliżony kształtem do litery „L”, dwutrakcyjny dom zamkowy z relikami okien oraz wykuszem, znajdujący się w południowo-wschodniej jego części. Budowle te łączył, widoczny miejscami od strony pd-wsch mur kurtynowy. Niestety, większa część wschodniej części dawnego zamku (w tym część domu zamkowego) widoczna jest w obrywach murów na stokach wzgórza. Od strony zachodniej do zamku przylegało tzw. podgrodzie, położone znacznie niżej i oddzielone od głównej substancji zamkowej suchą fosą i wyniosłym, odcinkowym wałem. Całość założenia odcinają od otoczenia – opływający wzgórze zamkowe od

północy potok Adyszów¹ (nazywany niekiedy Sobienką)², wpadający od zachodu do płynącej po południowej stronie rzeki San. Należy jeszcze dodać, iż u podnóża południowego i zachodniego stoku góry zamkowej znajdują się relikty wysadzonych dwóch bunkrów radzieckich, stanowiących element nadsańskiej części linii Mołotowa³.

Naukowe zainteresowania zamkiem „Sobień” sięgają końca pierwszej połowy XIX w. Jako pierwszy wspomina o nim Aleksander hr. Krasicki w swym opracowaniu genealogicznym dotyczącym rodu Kmitów⁴. Niedługo później malownicze ruiny przyciągnęły też uwagę artystów: M. B. Stęczyńskiego (1852) i Andrzeja Grabowskiego (1859) (ryc. 3), którym zawdzięczamy pierwsze jego ikonograficzne wizerunki⁵. Ostatnie z przedstawień (ryc. 4), w formie ryciny wykonanej na podstawie obrazu przez Wojciecha Grabowskiego, zostało spopularyzowane przez M. Gliszczyńskiego, publikującego swe niewielkie studium poświęcone już konkretnie ruinom zamku w Manastercu⁶. Nieco obszerniejszy ich opis daje też w „Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich” Maurycy Maciszewski⁷. W tym samym czasie „Sobień” trafia na karty powieści „Olbrachtowi Rycerze” autorstwa Zygmunta Kaczkowskiego, gdzie jednak autor fantazjuje przy opisie jego wyglądu i topografii⁸. W 1892 r. nadsański znajduje swe miejsce w katalogu zamków i twierdz Rusi Halickiej, autorstwa Aleksandra Czołowskiego⁹.

Kolejne prace na jego temat powstają już w wieku XX. Jeszcze przed II wojną światową krótki tekst na jego temat publikuje Józef Garbacik¹⁰, a w latach 1938-1939, pojawia się na ruinach zamku Tadeusz Roman Żurowski, przeprowadzając pierwsze, sondażowe badania archeologiczne¹¹. W tym też czasie dochodzi do tajemniczego odkrycia przy budowie drogi u stóp wzgórza zamkowego „stanowiska odlewcy brązu”, gdzie natrafiono na pozostałości pracowni i naczynia datowanego przez T. R. Żurowskiego na VI w., z którego miał pochodzić, przechowywany w Muzeum w Sanoku,

¹Gustawicz 1880, 23.

²Por. Żurowski 1966, 86; Kunysz 1968, 60.

³Plamowski, Bańkosz, Wójcik, Kowski 2007, 26.

⁴Krasicki 1847, 19-21.

⁵Tomczyk 2001, 128; Trawka 2004, 19.

⁶Gliszczyński 1876, 297.

⁷Maciszewski 1889, 943-944.

⁸Trawka 2004, 19.

⁹Czołowski 1892, 109.

¹⁰Garbacik 1938.

¹¹Żurowski 1966, 86; tenże 1973, 56; tenże 1975, 116.

„nieduży garnek siwy toczony na kole”¹². Odkrycie to jest zapewne tożsame ze stanowiskiem z okresu wpływów rzymskich, określanym w literaturze jako Załuż, stan. I¹³.

Prawdziwe „bogactwo urodzaju” ma miejsce już w okresie powojennym. W latach 50. XX w. ponownie pojawiają się tutaj archeolodzy – najpierw, w 1955 r., Andrzej Żaki, działający w ramach Karpackiej Ekspedycji Archeologicznej zakłada na dziedzińcu zamkowym niewielki sondaż¹⁴, a później też Józef Janowski, penetrując jego południowe stoki¹⁵. Rozproszone informacje źródłowe o zamku w kilku swych monograficznych (i słownikowym) tekstach zbiera w tym czasie (i później) historyk średniowiecznej ziemi sanockiej – Adam Fastnacht¹⁶. W 1965 r. startują natomiast prace archeologiczne prowadzone przez Tadeusza R. Żurowskiego, trwające przez kolejnych dziewięć sezonów (ryc. 4-5), przynosząc liczne publikacje dotyczące dokonywanych na bieżąco odkryć oraz ogromną ilość materiału zabytkowego, przechowywanego dziś w zbiorach Muzeum Historycznego w Sanoku¹⁷. Warto badaniom tym przyjrzeć się bliżej, gdyż wniosły one najwięcej do prób rekonstrukcji bryły zamkowej oraz sprecyzowania czasu jego powstania i upadku. W 1965 r. prace prowadzono przede wszystkim we wnętrzu czworokątnej baszty (wykop B-1965), a mniejsze badania – niedokończone – w obrębie wykopu założonego w poprzek wału na podgrodzium oraz dwóch sondaży założonych po zewnętrznej stronie baszty i przy oknie gotyckim w domu zamkowym¹⁸. W kolejnym

¹²Żurowski 1966, 86; S. Tomczyk 2001, 130.

¹³Wspomniane naczynie, czarka, pochodzi z badań Kazimierza Żurowskiego w Załużu, na stanowisku z okresu wpływów rzymskich, prawdopodobnie cmentarzysku ciałopalnym, i odkryte zostało wraz z monetą Hadriana w paleniskach (?) (Aleksiewicz 1958, 50; P. N. Kotowicz 2004, 715, ryc. 4:h). M. Aleksiewicz, wspominając to odkrycie pisze, iż informacje o nich uzyskał od kustosa Muzeum w Sanoku, Aleksandra Rybickiego za pośrednictwem A. Kunysza (Aleksiewicz 1958, s. 51), natomiast Tadeusz R. Żurowski stwierdza, że osobiście, wraz z T. Sulimirskim odwiedził miejsce odkrycia palenisk w 1939 r., w trakcie badań na „Sobieniu” (Żurowski 1966, 86). Wątpliwości wzbudza tu przede wszystkim lokalizacja stanowiska. Wedle T.R. Żurowskiego było to podnóże góry zamkowej, natomiast M. Aleksiewicz pisze, że znalezisk dokonano ok. 150 m od stacji kolejowej w Załużu. Tymczasem wzgórze „sobieńskie” jest oddalone od owej stacji o około 1 km. Niestety, problemu tego nie sposób dziś jednoznacznie rozstrzygnąć. Szczegóły podane przez obu wspomnianych autorów (okoliczności i czas odkrycia, rodzaj odkryć, zabytki) są na tyle zbieżne, iż jest niemal pewne, że chodzi o te same badania. Wydaje się też, że pierwszeństwo należy się relacji T.R. Żurowskiego, jako świadka naocznego. Interpretacja taka powoduje jednak pewne komplikacje, gdyż stanowisko znane w literaturze jako Załuż I, leży właściwie na gruntach wsi Manasterzec.

¹⁴Żaki 1965, 105-106; por. Kurczab 2003, kat. 120 – jako Monasterzec.

¹⁵Żurowski 1973, 56.

¹⁶Fastnacht 1953, 80-83, 113; tenże 1962 [2007], 50-51, 76, 79, 175-176, 180; tenże 1988 (wg indeksu); tenże 2002, 137-142.

¹⁷Żurowski 1966; tenże 1968; tenże 1971; tenże 1972; tenże 1974; tenże 1975.

¹⁸Żurowski 1966.

sezonie badawczym kontynuowano eksplorację baszty (do głęb. 4,0 m) oraz założono znacznych rozmiarów wykop (BE1-4), zlokalizowany tuż przy wschodniej ścianie baszty, odkrywając w nim (do gł. ok 2,5 m) m.in. relikty północnego muru kurtynowego oraz dwa piece¹⁹. W sezonie 1967, Żurowski skupił swą uwagę na południowym sąsiedztwie baszty, zakładając tam wykop określony jako BS-1967, sięgający ok. 3,0 m głębokości. W wykopie tym natrafił na kolejny mur tworzący wraz z południową ścianą baszty nieregularne, trapezowate pomieszczenie, określone jako „więzienne”. Natrafiono też na fragment kolejnego, szerokiego muru, równoległego do muru obwodowego, który wedle badacza wiązał się z najstarszą, XIII-wieczną fazą użytkowania góry zamkowej²⁰. W kolejnych dwóch latach (1968-1969) kontynuowano rozpoznawanie północnej części dziedzińca zamkowego poprzez eksplorację wykopu BE10-17, położonego na styku z murem kurtynowym zamku. Nawarstwienia sięgały w nim głębokości ok. 1,5-2,0 m i natrafiono w nim m.in. na fragment muru budynku równoległego do przebiegu muru obwodowego. Kolejnym miejscem, gdzie prowadzono w tych dwóch sezonach prace był teren tzw. przedbaszcia (wykop PB), położonego przed wejściem od strony zachodniej do baszty. Natrafiono w nim na mur trapezowatej budowli kamiennej dostawionej do baszty, której wewnątrz eksplorowano do ok. 7,0 m od początkowego poziomu. Rozpoczęto również prace w wykopie Z69/Z69E, ulokowanym przy zewnętrznym licu północno-zachodniej ściany domu zamkowego, natrafiając w nim na prostopadły do tej budowli mur, wiązany przez autora badań z północnym traktem głównej budowli zamku sobieńskiego (Żurowski 1975). W kolejnym sezonie kontynuowano badania w tym rejonie, zakładając wykop styczny do domu murów domu zamkowego oraz zachodniego muru kurtynowego (wykop Z70). W nim natrafiono na relikty sklepienia piwnicy „traktu północnego” zamku oraz zamykający go mur północny. Prace prowadzono tutaj do gł. 4,10 m. Interesujące wyniki badań w tym rejonie spowodowały, iż postanowiono odgruzować część dziedzińca zamkowego przy wewnętrznym licu zachodniego muru kurtynowego. Odgruzowanie to przekształciło się następnie w prace wykopaliskowe obejmujące cztery wykopy, eksplorowane do różnych poziomów: wykop ZZ70 do 2,75 m (częściowo osiągnięto calec), wykop Z-70-13/15 do 3,10 m (calec skalisty), wykop Z-70-15/26 do 2,80 m (częściowo osiągnięto calec) oraz wykop Z-70/26/32 do 2,00 m (nie

¹⁹Żurowski 1968.

²⁰Żurowski 1971.

osiągnięto calca). Badania w sezonie 1971 objęły głównie strefę poza zasięgiem murów, skupiając się po pierwsze na zlokalizowanym na podgrodziu tzw. kopcu, najdalej na zachód wysuniętej części wzgórza zamkowego, który autor badań uznał za relikwist istniejącej tam w średniowieczu wieży obserwacyjnej. Kolejny wykop założono na terenie podgrodzia i przebiegał on poprzecznie przez fosę, wał i przestrzeń za wałem. Niewielkie prace prowadzono również w południowym wewnętrznym narożniku domu zamkowego, zakładając tam wykop oznaczony literką „B”. Ostatnim był wykop ZW założony w obrębie dziedzińca zamkowego, styczny do przebiegu muru kurtynowego wykop zlokalizowany na domniemanym jego załamaniu (gł. do ok. 60 cm)²¹. W 1972 r. Żurowski założył dwa wykopy: pierwszy, oznaczony jako E 18-19, na zachód od baszty pod murem obwodowym i drugi zajmujący połowę południowo-zachodniej sali domu zamkowego, oznaczony jako Z-72. W pierwszym z nich, głębokim na ok. 2,5 m, natrafiono na relikty muru obwodowego oraz kontynuację znanego z wykopu BE10-17 wąskiego muru związanego zapewne z budynkiem drewnianym, stanowiącym element zabudowy dziedzińca. W drugim natrafiono na piwnicę sklepioną kolebkowo oraz obłożone cegłą pilastry, doprowadzając eksplorację do poziomu 4,20 cm²². Sezon 1973 przyniósł kolejny wykop badawczy usytuowany ponownie przy południowym licu północnego muru kurtynowego, pomiędzy wykopami E18-19 i ZW. Natrafiono w nim na pełnej szerokości mur obwodowy (2,35 m), piec (?) oraz kolejny wąski fundament, zapewne związany z zabudową drewnianą tej części dziedzińca. Miąższość nawarstwień kulturowych wynosiła tutaj do 3,5 m (osiągnięto calec)²³. Ostatni sezon badań, który miał miejsce w 1975 r. objął obszar wcześniej nieeksplorowany – wschodni kraniec dziedzińca. Założono tutaj trzy wykopy oznaczone jako E74a, E74b i E74c. Pierwszy z nich przeciął głębokie obniżenie terenu, które przebadano do 10,0 m od powierzchni dziedzińca i które okazało się zamkową studnią o konstrukcji wieńcowej. W sąsiadujących ze sobą wykopach E74b i c wystąpiły negatywy murów uznawane za relikty kurtyny i znajdującej się tutaj baszty. Nawarstwienia tutaj sięgały od 20 do 250 cm²⁴. Ogółem zatem w trakcie badań w latach 1965-1974 przebadano w różnym stopniu powierzchnię ok. 650 m².

²¹Żurowski 1972; Archiwum PMA, Dział dokumentacji, sygn. 8262 (Dziennik badań, 1971 r.).

²²Żurowski 1973a; Archiwum PMA, Dział dokumentacji, sygn. 8268 (Dziennik badań, 1972 r.).

²³Żurowski 1974; Archiwum PMA, Dział dokumentacji, sygn. 8394 (Dziennik badań, 1973 r.).

²⁴Żurowski 1975a; Archiwum PMA, Dział dokumentacji, sygn. 8400 (Dziennik badań, 1974 r.).

Ten zastrzyk nowej dawki danych dotyczących zamku spowodował, że obiekt ten stał się w kolejnych latach przedmiotem zainteresowania innych badaczy, głównie historyków, archeologów i historyków architektury. Już w 1968 r. Antoni Kunysz włączył obiekt do swego katalogu grodzisk z terenu województwa rzeszowskiego²⁵, a w kolejnych dziesięcioleciach nieco uwagi poświęcił mu Michał Proksa, w swym opracowaniach dotyczących zamków na terenie południowo-wschodniej Polski²⁶. Przełomowe znaczenie dla poznania dziejów zamku „Sobień” miały dwa niezależnie od siebie powstałe artykuły historyków – Roberta Tomczyka i Renaty Trawki – dotyczące tego założenia, a które w zdecydowany sposób rozprawiły się z niektórymi mitami naukowymi, które do niego przylgnęły²⁷. Ta ostatnia badaczka powtórzyła jeszcze swoje ustalenia dotyczące zamku „Sobień” w monografii rodu Kmitów²⁸. „Sobień” został też ujęty w monumentalnym „Leksykonie zamków w Polsce” Leszka Kajzera, Stanisława Kołodziejskiego i Jana Salma²⁹, a także w sumarycznym podsumowaniu stanu badań archeologicznych nad zamkami późnośredniowiecznymi na terenie południowo-wschodniej Polski, autorstwa Renaty Karoli i Anny Muzyczuk³⁰. Nieco wcześniej Piotr Kotowicz opublikował militaria średniowieczne pozyskane w trakcie badań zamku, a przechowywane w zasobach Muzeum Historycznego w Sanoku³¹, a nieco później (wraz z Robertem Chlewickim) – niezachowany, znany tylko z dokumentacji – trzewik pochwy mieczowej³². W ostatnich latach „Sobień” znalazł się również w artykułach: Michała Parczewskiego, poświęconym podróży posła cesarskiego Eryka Lassoty von Steblau przez Karpaty w 1594 r.³³ oraz Pawła Kocańdy, mówiącym o badaniach nad pierwotnymi zamkami murowanymi na terenie województwa podkarpackiego³⁴.

Badania wykopaliskowe i krytyczne opracowania historyczne pozwalają spróbować rzucić światło na dzieje sobieńskiego wzgórza. Można wyróżnić kilka etapów jego użytkowania i funkcjonowania:

²⁵Kunysz 1968, 60.

²⁶Proksa 1983, 214-215, tenże 1994, s. 8.

²⁷Tomczyk 2001; Trawka 2004.

²⁸Trawka 2005, s. 453-462.

²⁹Kajzer, Kołodziejski, Salm 2001, 554.

³⁰Karola, Muzyczuk 2007, s. 158, 160, kat. 9.

³¹Kotowicz 2002, kat. 3-61.

³²Kotowicz, Chlewicki 2010.

³³Parczewski 2012, 172.

³⁴Kocańda 2016, 73-74.

1) Bliżej niesprecyzowany epizod związany istnieniem u podnóża wzgórza zamkowego, tzw. „stanowiska odlewcy brązu”, zapewne stanowiska – być może osady – z okresu wpływów rzymskich³⁵;

2) Etap staroruski z XII-XIII w. (?), na który wskazuje obecność ceramiki z tej fazy, odkrywanej wedle autora badań, głównie na złożu wtórnym i w zagłębieniach terenowych³⁶. Ze względu na brak uchwyconych fortyfikacji z tego czasu, tezę o istnieniu tutaj grodu³⁷ należy jednak formułować bardzo ostrożnie. T. R. Żurowski próbował z tą fazą powiązać niektóre odkrywane przez siebie mury, sugerując, iż są dziełem Węgrów. Również i te hipotezy należy traktować bardzo ostrożnie;

3) Etap późnośredniowieczny i wczesnonowożytny, związany z budową zamku królewskiego, zapewne w 2. połowie XIV w., jego rozbudową przez w XV w., po przejściu obiektu przez ród Kmitów³⁸ aż do zaniku jego funkcji rezydencjonalnej i administracyjnej w 1. ćwierci XVI w. i opuszczenia warowni pod koniec tego stulecia³⁹. O ile wzniesienie zamku z inicjatywy władzy zwierzchniej w 2. Połowie XIV stulecia nie budzi sprzeciwu badaczy, o tyle już pierwsza wzmianka mająca dotyczyć obiektu wywołuje sporo emocji. M. Maciszewski, a za nim m.in. Tadeusz Roman Żurowski⁴⁰ uznali, iż zamek pojawia się po raz pierwszy w dokumencie Elżbiety Łokietkówny z 1373 dotyczącym klasztoru Klarysek w Starym Sączu, a wystawionym w miejscowości „Soban”, ale dziś nie budzi wątpliwości, iż chodzi tu o miejscowość „Sobanya” koło Preszowa na Słowacji⁴¹. Stąd też pierwszą wzmianką o obiekcie jest wspomniana wyżej informacja o Piotrze Lunaku Kmicie, „panu zamku Sobień” z 1415 r., ale badacze twierdzą, iż w ręce możnego rodu zamek dostał się z życia jego ojca Piotra Kmity, kasztelana lubelskiego, prawdopodobnie u schyłku XIV w.⁴² Kolejną przyczyną nieporozumień jest data 1474, najazd węgierski na ziemie południowej Polski, który – wedle T. R. Żurowskiego – miał również dotknąć „Sobienia” i doprowadzić do jego definitywnego upadku. Autor przytacza na to twierdzenie dowód (zarówno w publikacjach, jak i maszynopisach) – rzekomo przetłumaczone z łaciny dość szczegółowe

³⁵Kotowicz, Chlewicki 2010, 140, przyp. 4.

³⁶Np. Żurowski 1973, s. 55; por. Tomczyk 2001, s. 131-133.

³⁷Kunysz 1968, 60.

³⁸Tomczyk 2001, 134.

³⁹Tomczyk 2001, s. 144-147; Trawka 2005, s. 461.

⁴⁰Maciszewski 1889, 943; Żurowski 1968, 203.

⁴¹Tomczyk 2001, 136-137; Trawka 2004, 24.

⁴²Tomczyk 2001, 137-138;

wzmianki w kronice węgierskiej dotyczące oblężenia i zdobycia fortecy, ale w żadnym miejscu nie wspomina nazwy kroniki, lakonicznie stwierdzając, że jest przechowywana w archiwum budapesztańskim. W fakt istnienia tego źródła powątpiewają jednak historycy, słusznie wskazując, iż najazd ten dotarł najdalej do Krosna, a zamek jest wspominany (również w kontekście remontu) po tym fakcie jeszcze wielokrotnie, aż do 1585 r.⁴³

Badania wykopaliskowe pozwoliły jednak na częściową rekonstrukcję bryły zabudowań zamku sobieńskiego oraz jego systemu fortyfikacyjnego, zachowanych dzisiaj fragmentarycznie⁴⁴. Zamek został wzniesiony z miejscowego kamienia, na planie nieregularnego czworoboku o wymiarach ok. 49 x 29 x 28 x 31 m. Znajdujący się w części południowo-wschodniej dom zamkowy (o wymiarach 12 x 31 m) był jedno- lub dwutraktowy. Część południowa podzielona była na dwa lub trzy pomieszczenia, a od północy przylegała do niej część dwutraktowa (?) o nie do końca sprecyzowanej funkcji⁴⁵. Po przeciwnej stronie znajdowała się czworoboczna wieża o wymiarach 7,1 x 7,8 m. Budowę całego założenia datuje się na przełom XIV i XV w. Pierwotnie, obok wspomnianej wieży, w północno-zachodniej części założenia, funkcjonowała inna budowla wieżowa zbudowana (jak się uważa) w połowie XIV w.⁴⁶, wysunięta przed obwód murów, o wymiarach 4,5 x 7,0 m. W trakcie badań odkryto również relikty zabudowań przy murze północnym oraz studnię, znajdującą się we wschodniej części zamku, w pobliżu lokalizowanej tam przez T.R. Żurowskiego, bramy wjazdowej⁴⁷. Poniżej głównej siedziby Kmitów, od strony zachodniej znajdowało się ufortyfikowane (?) podzámce oddzielone od niego suchą fosą, powstałą być może w wyniku wybierania materiału skalnego na budowę zamku. Według T. R. Żurowskiego miało ono kształt

⁴³Fastnacht 2002, 142; Tomczyk 2001, 147, 155; Trawka 2004, 38.

⁴⁴Kajzer, S. Kołodziejski, J. Salm 2001, 554.

⁴⁵Żurowski 1973, 114-116.

⁴⁶Według M. Proksy etapy budowy zamku wyglądały nieco inaczej. Najpierw, w 2. połowie XIV w. wybudowano wieżę wysuniętą przed linię murów oraz połączony z nią system murów obwodowych, natomiast drugi etap, który ogólnie wydatowano na przełom XIV i XV w., wiązał się ze wzniesieniem drugiej z wież i skrzydła mieszkalnego (Proksa 1983, 214-215, ryc. 4; tenże 1994, 8). Za nieporozumienie uznać natomiast należy hipotezę o wzniesieniu pierwszej z wież już w 2. połowie XIII w., co sugerował badacz stanowiska T. R. Żurowski (1966, 186; por. też S. Tomczyk 2001, s. 162; krytycznie M. Proksa 1983, 214; 1994, 8).

⁴⁷Żurowski 1975a, 199.

trójkąta, wyznaczonego przez trzy odcinki wałów, zwieńczonych częstokołem. Jego zachodni wierzchołek, tzw. „kopiec” zajmować miała okrągła strażnica obserwacyjna⁴⁸.

5) Krótkotrwałe epizody związane z użytkowaniem ruin zamku w czasach nowożytnych przez: konfederatów barskich w XVIII w. (?)⁴⁹, wojska austriackie w czasie I wojny światowej⁵⁰ (T. R.), wojska Armii Czerwonej w 1940 i 1941 r. i bandy UPA⁵¹.

* * *

Przeprowadzone w roku 2025 r. prace odgruzowujące oraz badania archeologiczne w obrębie zamku „Sobień” prowadzone były z powodu drastycznie postępującej degradacji relikwów architektury. Pociągało to za sobą niebezpieczeństwo dla licznie odwiedzających ten obiekt turystów. Z uwagi na to Nadleśnictwa Lesko zdecydowało się na szeroko zakrojoną rewitalizację tego zabytku w kierunku jego uczynienia w terenie i przeprowadzenie niezbędnych prac remontowo-konserwatorskich aby zachować go w formie „trwałej ruiny”.

Całość prac archeologicznych poprzedzono szeroko zakrojoną prospekcją terenu, z wykorzystaniem detektorów metalu. W wyniku tych działań pozyskano z zagruzowanego dziedzińca oraz zboczy góry zamkowej 22 metalowe zabytki wydzielone. Były to głównie groty bełtów i strzał oraz drobne monety. Do bardziej spektakularnych zabytków należał fragment lufy ręcznej broni czarnoprochowej oraz metalowy element naciągu kuszy. Wszystkie te przedmioty można datować na okres późnego średniowiecza (XIV-XV w.). Pozytskanu tu także liczny zbiór (kilkaset) gwoździ różnego kształtu i wielkości. Przedmioty wydzielone zamierzano z wykorzystaniem urządzenia GPS.

Po zakończeniu opisanych powyżej działań rozpoczęto prace odgruzowujące. Pierwszy ich etap objął basztę wraz z jej bezpośrednim otoczeniem. We wnętrzu baszty zalegała gruba warstwa gruzowiska, pierwotny poziom użytkowy znajdował się prawie 1,5 m niżej niż współcześnie nam znany. Udało się odsłonić dookólną odsadzkę wewnątrz

⁴⁸Pełny, sumaryczny opis wyglądu zamku na podstawie wyników badań i interpretacji T. R. Żurowskiego przedstawił ostatnio S. Tomczyk (2001, 160-165).

⁴⁹Żurowski 1968, 185.

⁵⁰Żurowski 1966, 87.

⁵¹Bata 1984, 48; Płamowski, Bańkosz, Wójcik, Komski 2007, 26.

baszty oraz stosunkowo dobrze zachowane, kamienne schody prowadzące z wnętrza baszty, czterema stopniami do poziomu stosunkowo wąskiego wyjścia na dziedziniec zamkowy. Ten element znany był już wcześniej, dzięki zachowanej dokumentacji fotograficznej z badań Tadeusza Żurowskiego. Oś wyjścia z baszty na dziedziniec była przesunięta na północy w stosunku do osi samego budynku. Wykończone było kamiennymi detalami w formie ostrołuku, na co wskazują ich relikty odkryte w toku prac, na dziedzińcu zamkowym.

Ciekawych spostrzeżeń dostarczyły prace prowadzone w obrębie przedbaszcia, przylegającego do zabudowy zamkowej od strony zachodniej, czyli terenu który także był już badany wykopaliskowo przez ekspedycje T. Żurowskiego. Miejsce to było ważne pod względem ustalenia teorii co do lokalizacji głównej bramy wjazdowej na teren wewnątrz murów zamkowych. T. Żurowski podważał pogląd o jej umiejscowieniu w ciągu baszty i przedbaszcia. Potwierdzają to stosunkowo wąskie szerokości zachowanych i odkrytych przejść w baszcie oraz obecność stromych schodów. Takie odzwia nie nadawały się do zapewnienia komunikacji z wykorzystaniem wozów i koni. W zachodniej ścianie przedbaszcia autor badań prowadzonych przed 50-ciu laty dopatrzył się jedynie śladów zagadkowego biforium i małego okienka. Omawiane tu badania nie potwierdziły obecności takich elementów architektonicznych, zamiast tego w tym miejscu w murze zewnętrzym wstawiona została „plomba” (widoczna jest dylatacja po jej obudwu stronach) mniejszej grubości, co stworzyło rodzaj wnęki we wnętrzu przedbaszcia. Dodatkowo zwraca uwagę także bardzo duża różnica wysokości między poszczególnymi progami. W przypadku wspomnianej wnęki w zachodniej ścianie a progiem przejścia z przedbaszcia do baszty jest to około 1,22 m ale w stosunku do progu przejścia z baszty na dziedziniec zamkowy ta różnica wynosi już ponad 4 m. Biorąc pod uwagę stosunkowo niewielkie rozmiary przedbaszcia (na osi wsch-zach jest to 3,8 m) oznacza to znaczącą stromiznę ewentualnego podejścia. Wszystkie te przesłanki nakazują nam potwierdzić tezę T. Żurowskiego, że mieliśmy tu do czynienia raczej z punktem ostatniego oporu niż z rozbudowanym budynkiem bramnym.

Dalsze prace odgruzowujące miały na celu wyrównanie dziedzińca zamkowego oraz uczytelnienie przebiegu głównych murów obronnych i podziału domu zamkowego. Warto tu nadmienić, że występujące współcześnie pofałdowania terenu w obrębie ruin,

były efektem prac wykopaliskowych T. Żurowskiego. Wyeksplorowane wykopy archeologiczne nie oraz hałdy z urobkiem z nim, pozostawiono bez zasypywania. Prace rozpoczęto więc od obniżenia dzisiejszego poziomu dziedzińca o około 60 – 100 cm. Uzyskany w ten sposób materiał posłużył do wyrównania miejsc z wtórnymi zagłębieniami, takimi jak ślad po odkopywanej studni zamkowej czy relikty podpiwniczenia w pd-wsch. pomieszczeniu domu zamkowego. Działania takie każdorazowo uzgadnianie były ze Służbami Konserwatorskimi.

Powodzeniem zakończył się etap prac polegający na odgruzowaniu południowego odcinka muru obronnego. Uchwycono jego pełen przebieg od połączenia z narożnikiem baszty aż do przejścia w mur domu zamkowego. Niestety lico zachowała się tylko od strony dziedzińca zamkowego. Strona zewnętrzna dotrwała do naszych czasów w stanie zdecydowanie dużo gorszym. Prawdopodobne ślady lica zewnętrznego odkryto jedynie w obrębie wykopu nr 2, około 2 m niżej niż od strony wewnętrznej. Przyczynę takiego stanu rzeczy możemy postrzegać w bardzo stromo ukształtowanie zbocza góry na której posadowiono warownię. Zamek pozostawał bez dbania o jego stan kilka wieków, co doprowadziło do silnej erozji i degradacji lica muru obronnego. Grubość muru na tym odcinku pierwotnie wynosiła od 180 do 200 cm.

Z analogiczną sytuacją mieliśmy do czynienia w trakcie badania północnego muru obronnego, gdzie także udało się uchwycić jego niemal pełen przebieg, choć należy nadmienić, że w tej części zamku obwarowania przetrwały do naszych czasów w jeszcze gorszym stanie niż na południu. Tutaj także lico wewnętrzne zachowało się w stosunkowo dobrym stanie w porównaniu do zewnętrznego, uwidocznionego dopiero około 2 m niżej, w obrębie wykopu nr 1. Do sporych uszkodzeń w ciągu muru doszło od około 9 m, mierząc od jego połączenia z narożnikiem baszty, gdzie odnotowano przerwanie ciągu umocnień i, od tego miejsca, wyraźne wychylenie ich osi pionowej w kierunku stromej skarpy. Zachowana korona była tu także, na odcinku około 8 m, uchwytna na znacznie większej głębokości. Kolejny odcinek północnej kurtyny skryty był pod krzewami okazałych drzew, co uniemożliwiło ich odsłonięcie. Do odgruzowywania powrócono blisko 10 m dalej, gdzie udało się odsłonić jeszcze kolejne kilkanaście metrów muru, biegnącego w kierunku pd-wsch. Na końcu tego odcinka (w miejscu ulokowania wykopu nr 3) dokonano prawdopodobnie najważniejszego z odkryć

omawianych tu badań. Analiza odkrytych reliktyw murów pozwala, z dużym prawdopodobieństwem, wskazać ten punkt jako ulokowania głównej bramy zamkowej. Do tematu tego wrócimy jeszcze przy okazji omawiania prac w poszczególnych wykopach. Grubość muru na tym odcinku pierwotnie wynosiła także od 180 do 200 cm.

We wnętrzu domu zamkowego zasypano i wyrównano podpiwniczenie w pomieszczeniu pd-wsch, eksplorowane przez ekspedycje T. Żurowskiego, pozostawienie tego miejsca w takim stanie niosło za sobą groźbę destabilizacji wysokich murów i dalszą degradację fundamentów. Odsłonięto także wnętrze pomieszczenia pn-zach, dotychczas niemal w całości zasypanego gruzem. Do pomieszczenia tego wchodziło bezpośrednio z dziedzińca zamkowego, od strony pn-zach; z niego można było przejść w głąb domu zamkowego, do pomieszczenia pd-wsch. W narożniku zachodnim, obok wejścia z dziedzińca, znajdował się piec, o którym wspominał już T. Żurowski. Zachowała się po nim solidna podbudowa ceglana z elementami przepalonych otoczków rzecznych (wymiary 2,15x2,6 m) a u podnóża natrafiono na duży zbiór różnorodnych kafli piecowych. Warto odnotować, że wewnętrzne lica ścian w tym pomieszczeniu miały pomarańczowo-czerwone przebarwienia, charakterystyczne dla oddziaływania wysokiej temperatury. Z sytuacją taką nie spotkaliśmy się w innych częściach zamku.

Niestety nie udało się uchwycić przebiegu muru obronnego oraz zabudowy domu zamkowego w części wschodniej. Bardzo strome ukształtowanie skarpy w połączeniu z wyraźnie rozwarstwiającym się podłożem skalnym przyczyniło się do całkowitego osunięcia się reliktyw architektury w dół zbocza. W tym miejscu nie zachowały się nawet fundamenty.

Łącznie odgruzowano i uczytelniono odcinek ponad 100 m murów zamkowych, głównie w obrębie północnej i południowej kurtyny muru obronnego, w mniejszej ilości prace te prowadzono w obszarze przedbaszcia i domu zamkowego. Dodatkowo oczyszczono z roślinności i zalegającego rumoszu kamiennie-ceglanego także cały dziedzińiec oraz wnętrze baszty i domu zamkowego, czyli łączna powierzchnie około 1000 m².

Obok, szeroko zakrojonych, prac odgruzowujących przeprowadzono także badania wykopaliskowe, w obrębie sześciu wykopów o wielkości odpowiednio:

Wykop nr 1 – 3 x 6 m

Wykop nr 2 – 3 x 8 m

Wykop nr 3 – 4 x 4 m

Wykop nr 4 – 10 x 6 m

Wykop nr 5 – 3 x 4 m

Wykop nr 6 – 3 x 4 m

Prace w nich prowadzono warstwami mechanicznymi o miąższości około 10 cm, aż do osiągnięcia poziomu calca i pełnego wglądu w ich profile, co umożliwiło prześledzenie stratygrafii wewnątrz zamku sobieńskiego.

Wykop nr 1 (rys. 5-7; fot. 18-28) – przecinał pod kątem prostym północny mur obronny, w pobliżu jego połączenia z pn-wsch narożnikiem baszty. W jego wnętrzu odsłonięto dobrze zachowane, wewnętrzne lico muru, wykonanego z ciosów kamiennych różnej wielkości (od małych po bardzo duże), łączonych ze sobą na zaprawie wapiennej. Mur, od wewnętrznej strony, posiadał wyraźną odsadzkę w części fundamentowej, w profilu W wykopu odnotowano także występowanie śladu po wąskim, pionowym wkopie fundamentowym (wa-wa 14). Stratygrafia składała się tu z 16 warstw (łącznie z twardym całem, silnie nasyconym łupkiem i zlasowaną skałą). Górne warstwy (nr 1 i 2) to gruzowisko po popadającej w ruinę architekturze zamkowej. Składały się z ciemnej ziemi silnie nasyczonej różnej wielkości kamieniami, drobniejszymi fragmentami cegieł oraz dużą ilością ceramiki i kilkanaście metalowymi zabytkami wydzielonymi o chronologii późnośredniowiecznej. Poniżej zalegała warstwa wapna (nr 5) oraz wapno wymieszane z brunatną ziemią (nr 6). Strop warstwy 5 pokrywał się równo z poziomem odsadzki w wewnętrznym licu muru. Warstwy te oraz pozostałe, zalegające jeszcze głębiej (jak warstwa 8) zapewne związane były z okresem budowy obwodowego muru obronnego. Występują w nich, dużo mniej liczne, fragmenty ceramiki oraz przedmioty metalowe, także o chronologii późnośredniowiecznej. Uwagę zwraca także cieniutka warstewka spalenizny (nr 10) zalegająca na samym dnie i występująca w całym wykopie. Nie wchodziła ona pod mur i nie przecinała wkopu fundamentowego (wa-wa 14). Nie mógł to więc być ślad po ewentualnych zniszczeniach jakiegось wcześniejszej fazy zabudowy Góry Sobień.

W wykopie nr 1 natrafiono na jedyny obiekt eksplorowany w trakcie omawianych prac, odkryto go na południe od wewnętrznego lica muru obronnego, na poziomie około

65 cm od stropu warstwy 1. Były to relikty podłużnego pieca o prostokątnym kształcie, z zaokrąglonymi narożnikami (ryc. 4; fot. 21-25). Obiekt przecięto profilami krzyżowymi, dzięki czemu uzyskano wgląd w jego profil w kształcie płytkiej, płaskodennej niecki. W rzucie poziomym piec miał wymiary około 250 x 140 cm. Prostokątne jądro stanowiła warstwa czarnej spalenizny, otoczonej z trzech stron cienką warstwą pomarańczowej polepy oraz ciemnożółtej, twardej gliny. Wlot do pieca prawdopodobnie znajdował się od strony pd-zach, gdzie występowała warstwa zbitego, szarego popiołu i pojedynczych, przepalonych kamieni. Profil obiektu miał miąższość około 40 cm. W warstwie spalenizny piecowiska natrafiono na kilkadziesiąt fragmentów ceramiki oraz kilka przedmiotów metalowych datowanych na późne średniowiecze. Warto tu nadmienić, że T. Żurowski w trakcie swoich prac także odkrył pozostałości pieca, w pobliżu tego który tu omówiliśmy ale nieco bliżej wejścia do baszty. Miał on kształt podkowiasty i został przez badacza zinterpretowany jako kopulasty piec garncarski.

Wykop nr 2 (rys. 1-3; fot. 11-17, 29) – przecinał pod kątem prostym południowy mur obronny, w pobliżu jego połączenia z pd-zach narożnikiem baszty. W jego wnętrzu odsłonięto dobrze zachowane, wewnętrzne lico muru, wykonanego z ciosów kamiennych różnej wielkości (od małych po bardzo duże), łączonych ze sobą na zaprawie wapiennej. Mur, od wewnętrznej strony, posiadał wyraźną odsadzkę w części fundamentowej, w profilach SE i NW wykopu odnotowano także występowanie śladu po wąskim, pionowym wkopie fundamentowym (wa-wa 9). Stratygrafia składała się tu z 11 warstw (łącznie z gliniastym, ciemnożółtym całem). Górne warstwy (nr 1 i 2) stanowiły różnorodne, współczesne humusy. Bezpośrednio pod nimi zalegały warstwy najprawdopodobniej związane z procesem budowy zamku. była to znacznej miąższości warstwa wapna (nr 3), której dno pokrywało się poziomem z odsadzką muru, oraz, także okazała, warstwa „ostrego” piasku rzeczno (nr 5) i cieńsza warstwa rzecznych otoczków (nr 4). Bez wątpienia były to pozostałości materiałów które przetransportowano na szczyt Góry Sobień w celach budowlanych. Z wykopu nr 2 pochodzi znacznie mniej materiału zabytkowego, zaledwie kilkanaście fragmentów ceramiki późnośredniowiecznej z warstw 5, 6 i 10.

Wykop nr 3 (rys. 11/A, fot. 75-80) – ulokowany był na pn-wsch skraju całego obszaru badawczego. Stratygrafia nawarstwień w tym wykopie nie była zbyt

rozbudowana. Od strony dziedzińca zamkowego, przy wewnętrznym licu reliktyw północnego muru obronnego zabrała się jedynie, stosunkowo niewielka, „workowata” warstwa zasypiskowa, wypełniona fragmentami cegieł, kamieni różnej wielkości, zaprawy wapiennej oraz kilkoma fragmentami ceramiki późnośredniowiecznej. Jednak to nie ten element sprawił, że w wykopie nr 3 dokonano jednego z najważniejszych odkryć w toku omawianych tu badań. Uwagę badaczy zwrócił tu dość nietypowy element reliktu muru obronnego. Był to ostatni z odkrytych odcinków murowanej zabudowy obronnej, dalej w kierunku wschodnim, co już nadmieniono, nie przetrwały nawet fundamenty murów. W eksplorowanym wykopie natrafiono na okazały fragment muru, z zachowanym licem wewnętrznym, ułożonym zgodnie z biegiem północnej linii umocnień. Po jego oczyszczeniu zauważono obecność dwóch kanałów konstrukcyjnych, w których pierwotnie umieszczano belki drewniane, wzmacniające wewnątrz strukturę mury, zwłaszcza nad otworami okiennymi i drzwiowymi. Pierwszy z tych kanałów biegł równoległe do osi muru, zgodnie z licem wewnętrznym, drugi łączył się z nim prostopadłe i biegł w kierunku północnym, gdzie niestety relikty muru były oberwane, bez śladów licowania. Taki układ odkrytych elementów konstrukcyjnych wewnątrz muru świadczy, że mieliśmy tu do czynienia z jakąś odnogą umocnień, skierowaną prostopadłe do muru głównego i biegnącą ku północy. Dodatkowo, od strony zachodniej, odkryty fragment muru kończył się, widocznym licem. Poszlaki te mogą wskazywać, że pierwotnie tutaj znajdowała się, umiejscowiona w ciągu północnej kurtyny, brama zamkowa, z rozbudowanym budynkiem bramnym. Ten fakt wydaje się potwierdzać, widoczna i drożna do dnia dzisiejszego ścieżka leśna wchodząca na teren zamku właśnie w tym miejscu. Może to być pozostałość wąskiej drogi użytkowanej w późnym średniowieczu i, z uwagi na swe łagodne uformowanie, pozwalającej na wjazd na dziedziniec zaprzęgów konnych. Warto tu także nadmienić, że we wnętrzu kanałów konstrukcyjnych odkryto dwa drobne denary późnośredniowieczne.

Wykop nr 4 (rys. 8-10, fot. 67, 100-102 i 104) – ulokowany był pd-wsch części dziedzińca zamkowego, w sąsiedztwie zewnętrznego lica zachowanej ściany domu zamkowego. Z uwagi na niebezpieczeństwo uszkodzenia reliktu architektury zamkowej, od strony profilu pd-wsch wykop eksplorowano „schodkowo”. Sytuacja stratygraficzna nie odbiegała tu od tej odkrywanej w obrębie wykopów nr 1 i 2, składało się na nią 11

warstw, włączając współczesny humus oraz nasyp powstały przy pracach odgruzowujących (wa-wy 1 i 2). Po ich usunięciu natrafiono na brunatną, silnie nasyconą materiałem kamiennym, warstwę gruzowiska (wa-wa 3). Z jej obrębu pochodził niemal cały materiał zabytkowy pozyskany z wykopu, w postaci kilkuset fragmentów ceramiki i mniejszej ilości kafli piecowych, wszystkich datowanych na późne średniowiecze. Poniżej występowały cienkie warstwy o ograniczonym zasięgu, zawierające w sobie rozdrobniony miał ceglany, wapno i „ostry” piasek rzeczny (nr 6-10) ale uwagę zwracały dwie warstwy o znacznej miąższości zupełnie pozbawione materiału zabytkowego ale silnie nasyczone rozdrobnionym łupkiem i niewielkimi kamieniami (nr 5 i 6). Stropy tych warstw były wyraźnie wyrównane, z lekkim spadkiem odpowiadającym formie terenu. Natomiast dolne części były pofałdowane, dopasowane do naturalnych zagłębień terenu jaki był ukształtowany kamienistym całem oraz wychodnia litej skały pn-zach części wykopu. Prawdopodobnie są to więc pozostałości prac wyrównujących poziom dziedzińca zamkowego a materiał do tego mógł pochodzić z kopania piwnic pod domem zamkowym. Warto tu także nadmienić o niewielkim, nieregularnym i płytki zaciemnieniu na jakie natrafiono w pd-wsch narożniku wykopu, w bliskim sąsiedztwie okienka z domu zamkowego. W miejscu tym natrafiono na kilkadziesiąt fragmentów ceramiki oraz kości zwierzęcych, być może trafiały tu odpady z kuchni zamkowej. Wykop nr 4 pozwolił także lepiej poznać strukturę geologiczną góry zamkowej. Nadmieniono już, że uchwyciono tu wychodnię skały. Jej zwięzłość nie była zbyt mocna. Wystarczyło kilka dni narażenia na warunki atmosferyczne aby zauważyć zadziwiająco szybko postępujący proces rozwarstwienia i kruszenia się. Jeśli na tego typu skale posadowiono fundament domu zamkowego i części mur obronnego w rejonie wschodnim założenia obronnego to być może już na etapie użytkowania w XV-XVI wieku pojawiły się zauważalne problemy techniczne i w tym zjawisku należy poszukiwać jednej z przyczyn porzucenia przez właścicieli sobieńskiego siedliska na rzecz zamku w Lesku.

Wykop nr 5 (rys. 11/B, fot. 95-99) – ulokowany był na wschód od wykopu nr 4, jego pierwotnym zadaniem było uchwycenie ewentualnego fundamentu ściany domu zamkowego. Dużych rozmiarów element muru kamiennego jaki pojawił się tu trakcie eksploracji ostatecznie okazał się być fragmentem górnej partii muru zabudowy mieszkalnej, która w procesie degradacji oderwała się i osunęła wzdłuż zbocza. W

wykopie natrafiono jedynie na gruzowisko nasyczone kamieniami i fragmentami cegieł, bez uchwycenia przebiegu pierwotnego fundamentu.

Wykop nr 6 (rys. 11/C-D, fot. 44-48) – ułożony w południowym narożniku reliktów domu zamkowego. Miał za zadanie odsłonić połączenie między zachowanymi murami zabudowy. Zadanie to zostało pozytywnie zakończone, uchwycono wewnętrzny narożnik pomieszczenia. Niestety w miejscu tym T. Żurowski prowadził badania podpiwniczenia a niezasypyany wykop spowodował osunięcie się fragmentu muru, ze znacznym wychyleniem górnej partii od pionu, w kierunku stoku góry zamkowej.

W trakcie prac archeologicznych pozyskano znaczną ilość artefaktów w postaci:

- 1679 fr. ceramiki
- 364 fr. kafli
- 77 fr. kości zwierzęcych
- 182 gwoździ
- 1 fr. płytki ceglanej
- 5 fr. piecowej polepy konstrukcyjnej
- 1 żużel
- 2 fr. szkliska

oraz 100 zabytków wydzielonych w tym:

- 16 grotów strzał i bełtów
- 15 monet (głównie denary średniowieczne)
- 3 fr. dzwoneczków
- 2 fr. ręcznej broni palnej (średniowiecznej)
- 2 rzeźby toporów/siekier
- 1 zbrojnik (element uzbrojenia ochronnego)
- 3 fr. sprzączek
- 1 krzyżyk
- 3 fr. noży
- 1 element naciągu kuszy
- 1 kamienna kula armatnia
- 1 gliniana zabawka w kształcie ptaka
- 1 ostroga (nowożytna)

Znakomita większość materiału zabytkowego została wstępnie datowana na XIV-XV w., choć pojawiają się także elementy późniejsze. Nie udało się potwierdzić hipotezy T. Żurowskiego, o funkcjonowaniu wcześniejszej fazy na górze Sobień. W odkrywanych nawarstwieniach brakuje też śladów gwałtownych zniszczeń w wyniku pożaru czy porzuconych cenniejszych przedmiotów, co nie wskazuje na gwałtowny koniec użytkowania zamku, w wyniku np. wrogiego najazdu.

W trakcie prac prowadzono wymaganą dokumentację, wykonano fotografie od 1-106 oraz rysunki od 1 do 11 – dokumentujące kolejne etapy prowadzonych badań archeologicznych i odsłanianych murów i nawarstwień w wykopach.

Na tym prace archeologiczne zakończono.

Z przeprowadzonych badań sporządzono sprawozdanie którego kopie przekazano Nasłesnictwu Lesko oraz do WUOZ Delegatura Krosno.

mgr MARCIN GLINIANOWICZ
ARCHEOLOG
tel. 806 51 62 72
e-mail: marcin.glinianowicz@gmail.com

Bibliografia:

Aleksiewicz M.

- 1958 *Zarys osadnictwa w okresie lateńskim i rzymskim oraz wpływów kultury prowincjonalno-rzymskiej na ziemie województwa rzeszowskiego*, Rocznik Województwa Rzeszowskiego, r. 1. z. 1, Rzeszów.

Bata A.

- 1984 *Bieszczady. Szlakiem walk z bandami UPA*, Rzeszów.

Czolowski A.

- 1892 *Dawne zamki i twierdze na Rusi halickiej*, Teka Konserwatorska. Rocznik Koła C.K. Konserwatorów Starożytnych Pomników Galicyi Wschodniej 1892, s. 65-132.

Fastnacht A.

- 1953 *Ludność miasta Leska w XV i XVI wieku*, Rocznik Zakładu im. Ossolińskich, t. 4, s. 77-115.
1962[2007] *Osadnictwo ziemi sanockiej w latach 1340-1650*, Wrocław [Sanok].
1988 *Dzieje Leska do 1772 r.*, Rzeszów.
2002 *Słownik historyczno-geograficzny ziemi sanockiej w średniowieczu*, cz. 3, Kraków.

Garbacik J.

- 1938 *Sobień i Lesko – dwa zamki Kmitów "Sobieńskich"*, Ziemia, t. 10, s. 231-234.

Gliszczyński M.

- 1876 *Ruiny zamku sobieńskiego*, Kłosy, t. XXII, nr 567, s. 297 + il. na s. 292.

Gustawicz B.

- 1880 *Adyszów*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. I, Warszawa, s. 23.

Kajzer L., Kołodziejski S., Salm J.

- 2001 *Leksykon zamków w Polsce*, Warszawa.

Karola R., Muzyczuk A.

- 2007 *Stan badań archeologicznych nad zamkami w południowo-wschodniej Małopolsce*, [w:] Gancarski J. (red.), *Późne średniowiecze w Karpatach polskich*, Krosno, s. 139-181.

Kocańda P.

- 2016 *Badania nad pierwszymi murowanymi zamkami na obszarze obecnego województwa podkarpackiego*, Archeologie západních Čech, t. 11, s. 66-82.

Kotowicz P. N.

- 2002 *Militaria średniowieczne w zbiorach Muzeum Historycznego w Sanoku*, Sanok.
2004 *Zabytki archeologiczne z okresu lateńskiego i wpływów rzymskich w zbiorach Muzeum Historycznego w Sanoku*, [w:] Gancarski J. (red.) *Okres lateński i rzymski w Karpatach polskich*, Krosno, s. 711-725.

Kotowicz P. N., Chlewicki R.

- 2010 *O pozostałościach z archiwów. Późnośredniowieczny trzewik pochwy miecza z badań Tadeusza R. Żurowskiego na zamku „Sobień” w Manastercu*, [w:] *Variae Sententiae. Księga jubileuszowa Działu Archeologii Muzeum Okręgowego w Rzeszowie*, red. J. Podgórska-Czopek, Rzeszów, s. 139-162.

Krasicki A.

1847 *Nieco o Kmitach Sreniawitach*, Biblioteka Naukowego Zakładu imienia Ossolińskich 2/1, s. 17-49.

Kunysz A.

1968 *Grodziska w województwie rzeszowskim*, Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za 1966 r., s. 25-87.

Kurczab J.

2003 *O działalności Karpackiej Ekspedycji Archeologicznej*, [w:] Woźniak Z., Gancarski J. (red.), *Polonia Minor Medii Aevii*, Kraków-Krosno, s. 83-120.

Maciszewski M.

1889 *Sobień*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. X, Warszawa, s. 943-944.

Nowolecki A.

1881 *Pamiętka podróży cesarza Franciszka Józefa I po Galicyi i dwudziesto-dniowego pobytu jego w tym kraju*, Kraków.

Parczewski M.

1983 *Archaeological survey in the Upper San river*, *Recherches Archaeologiques de* 1981, 45-46.

2012 *Rok 1594. Przeprowadzenie posła cesarskiego przez Karpaty*, *Almanach Karpacki* 44, s. 169-172.

Plamowski K., Bańkosz R., Wójcik P., Komski A.

2007 *Linia Molotowa. Przewodnik po rowerowym „Szlaku nadszańskich umocnień”*, Nowy Sącz.

Proksa M.

1983 *Zamki w południowo-wschodniej Polsce w świetle badań archeologiczno-architektonicznych i źródeł pisanych*, [w:] *Badania archeologiczne Pracowni Konserwacji Zabytków*, Warszawa, s. 211-229.

1994 *Zamki w południowo-wschodniej Polsce w świetle badań archeologiczno-architektonicznych i źródeł pisanych*, *Rocznik Historyczno-Archiwalny*, t. VII-VIII, s. 3-15.

Tomeczyk S.

2001 *Zamek Sobień*, [w:] Żerelik R. (red.), *Studia i Materiały z dziejów Śląska i Małopolski*, Wrocław, s. 125-166.

Tracz T.

1999 *Spuścizna Tadeusza R. Żurowskiego w Dziale Dokumentacji Naukowej Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie*, [w:] Kobyliński Z., Wysocki J. (red.), *Tadeusz Roman Żurowski i konserwatorstwo archeologiczne w Polsce XX wieku*, Warszawa, s. 99-104.

Trawka R.

2004 *Zamek Sobień jako ośrodek administracyjno-rezydencjonalny rodziny Kmitów*, *Kresy Południowo-Wschodnie*, R. 2, z 1, s. 15-39.

2005 *Kmitowie. Studium kariery politycznej i społecznej w późnośredniowiecznej Polsce*, Kraków.

Żaki A.

1965 *Zamczysko w Tarnowie i perspektywy badań średniowiecznych warowni karpackich*, *Acta Archaeologica Carpathica*, t. VII, fasc. 1-2, s. 97-111.

Żurowski T. R.

- 1966 *Sobień nad Sanem*, Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za 1965 r., s. 86-97.
- 1968 *Sobień nad Sanem. Prace archeologiczne i konserwatorskie w 1966 r.*, Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za 1966 r., s. 183-207.
- 1971 *Sobień nad Sanem – badania archeologiczno-architektoniczne w roku 1967*, Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za 1967 r., s. 132-156.
- 1972 *Sobień-Manasterzec, pow. Lesko*, Informator Archeologiczny. Badania 1971 r., s. 221-222.
- 1973 *Zagadnienia badawcze zamków średniowiecznych na terenie województwa rzeszowskiego*, Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1968-1969, s. 53-62.
- 1973a *Sobień-Manasterzec, pow. Lesko*, Informator Archeologiczny. Badania 1972, s. 226-227.
- 1974 *Sobień-Manasterzec, pow. Lesko /bieszczadzki/*, Informator Archeologiczny. Badania 1973 r., s. 217.
- 1975 *Sobień nad Sanem – badania archeologiczno-architektoniczne w latach 1968-1969*, Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1970-1972, s. 102-124.
- 1975a *Sobień-Manasterzec, p. Lesko /bieszczadzki/*, Informator Archeologiczny. Badania 1974 r., s. 198-199.

Wnioski konserwatorskie

Przeprowadzone prace archeologiczne i odgruzowujące pozwoliły odsłonić i uczytelnić dotychczas niewidoczne elementy zabudowy zamkowej, do niemal pełnego zarysu. Obecnie ukazał się zarys baszty z przedbaszciem, od strony zachodniej, przebieg południowego muru obronnego i większości muru północnego oraz podział wewnętrzny domu zamkowego. Jedynie zniszczenia w części wschodniej były na tyle poważne, że nie udało się tu ustalić pierwotnego przebiegu murów.

Pozyskane liczne zabytki ruchome potwierdzają późnośredniowieczną metrykę zamku (XIV-XV/XVI w.). Nie uchwycono śladów żadnego wcześniejszego horyzontu czasowego, wymaga to jednak jeszcze ostatecznego potwierdzenia w toku dokładniejszej analizy materiału ceramicznego.

Niewątpliwie bardzo ważnym ustaleniem było uchwycenie śladu po prawdopodobnej bramie wjazdowej do zamku, w obszarze pn-wsch.

Odsłonięte relikty architektury murowanej wymagają teraz przeprowadzenia prac konserwacyjnych, w celu ich utrzymania i udostępnienia dla ruchu turystycznego.

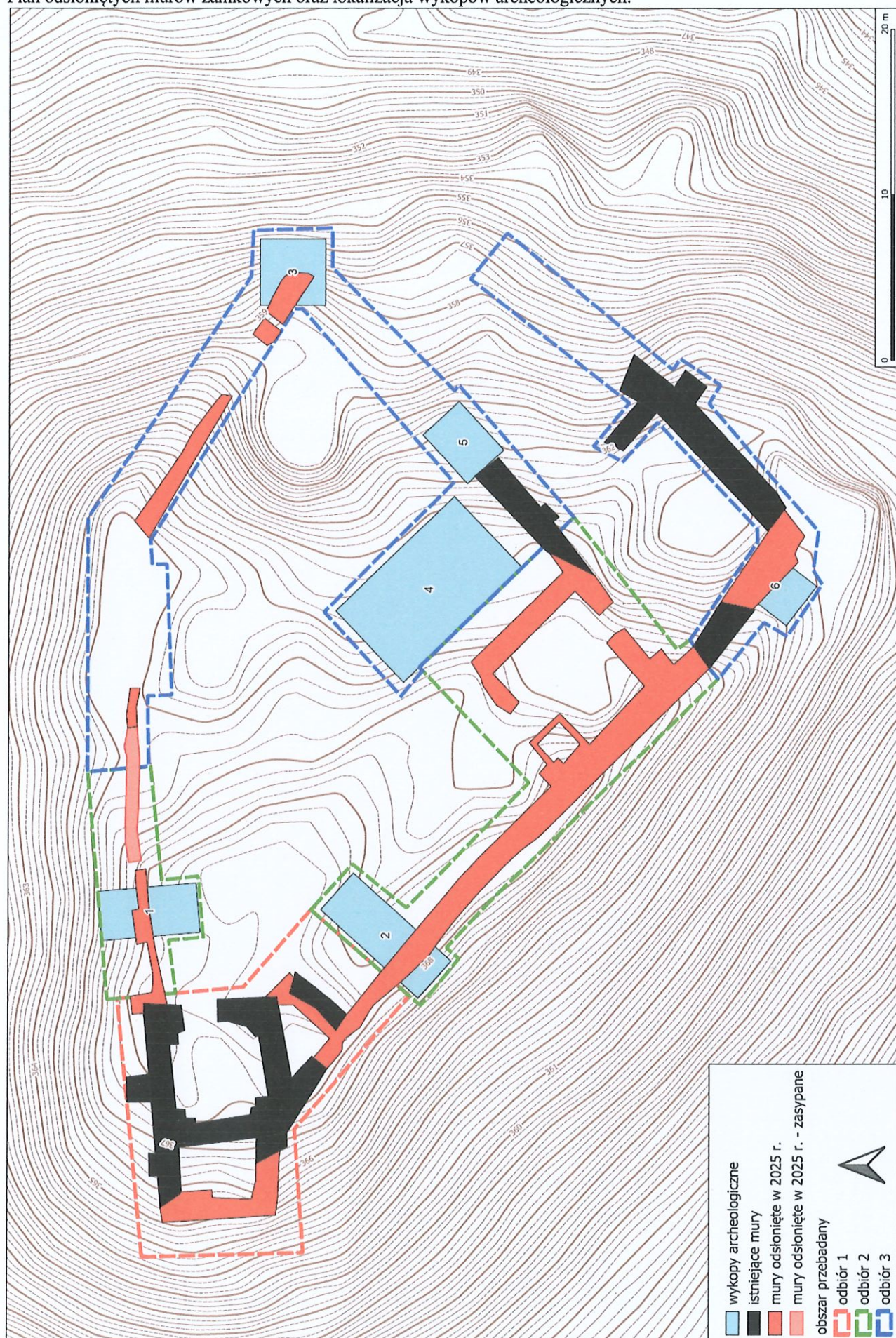
Zaproponowano poszerzenie obszaru stanowiska archeologicznego na całą górę zamkową. W przypadku pojawienia się kolejnych prac związanych z rewitalizacją miejsca zaleca się kontynuowanie badań i nadzorów archeologicznych.

W dalszej perspektywie warto rozważyć przeprowadzenie badań sondażowych w obrębie ścieżki prowadzącej do relikwów bramy zamkowej, co mogłoby potwierdzić stawianą tu hipotezę o jej średniowiecznej metryce.

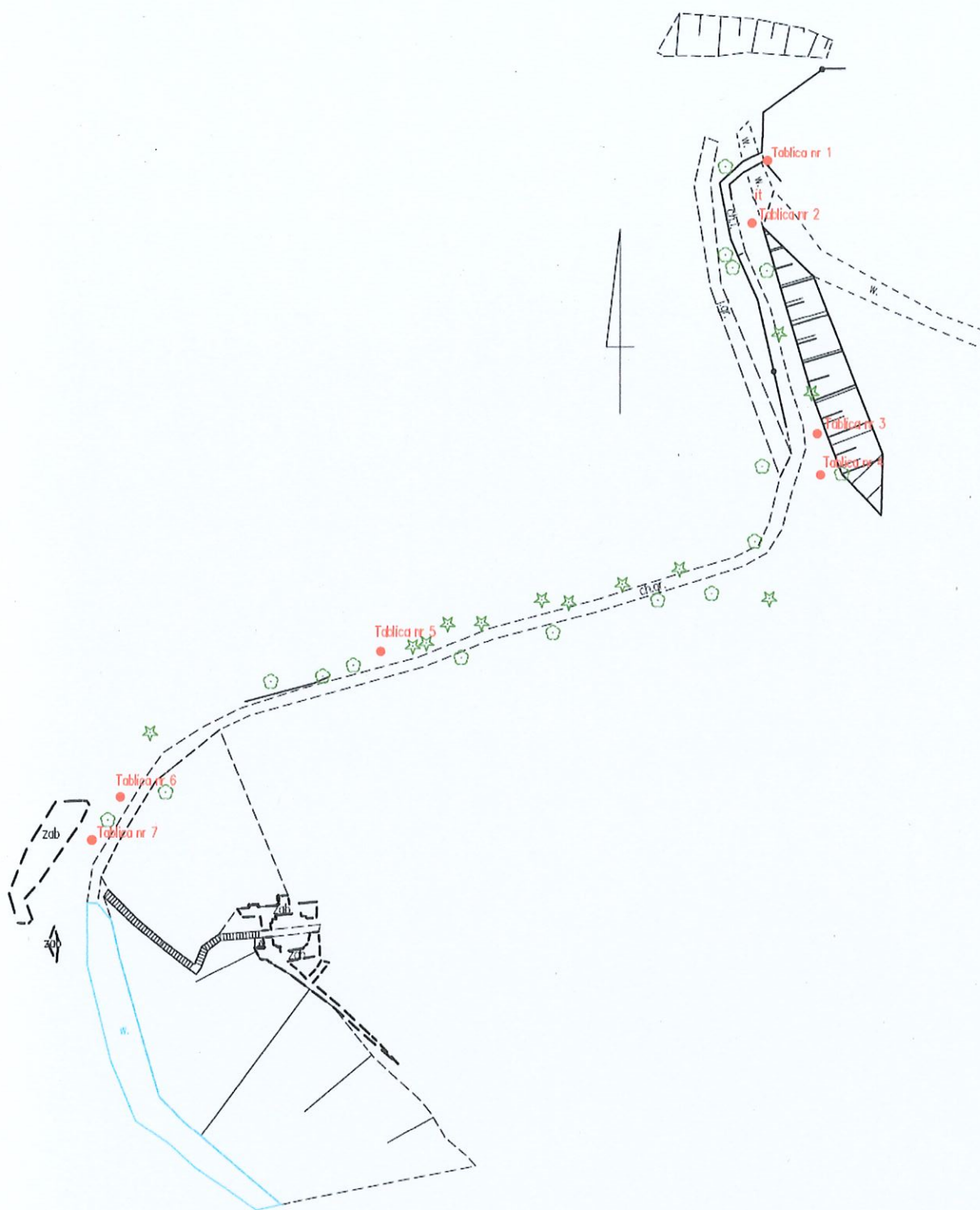

mgr MARCIN GLINIANOWICZ
ARCHEOLOG
tel. 606-65-62-72
e-mail: marcin.glinianowicz@gmail.com

This is a detailed topographic map of a region in Poland, featuring the Wisła river and the towns of Zaluz and Manasterzec. The map includes contour lines indicating elevation, with peaks reaching up to 464 meters. A red circle and arrow highlight a specific location on the riverbank, which is the subject of the investigation. The map also shows various geographical features such as forests, fields, and infrastructure like roads and railways. A scale bar at the bottom right indicates a distance of 500 meters.

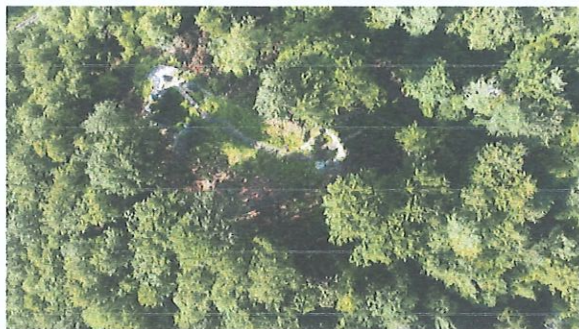
Plan odsłoniętych murów zamkowych oraz lokalizacja wykopów archeologicznych.

Szkic lokalizacji nowych tablic informacyjnych w sąsiedztwie ruin zamku Sobień.

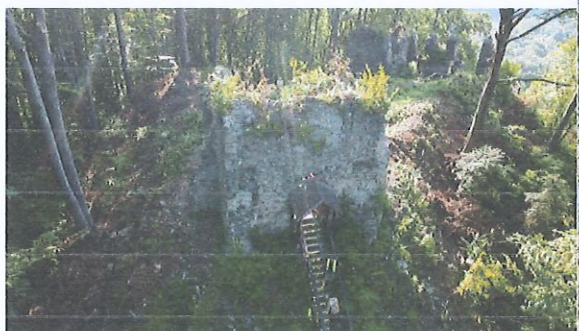
Wybór fotografii:

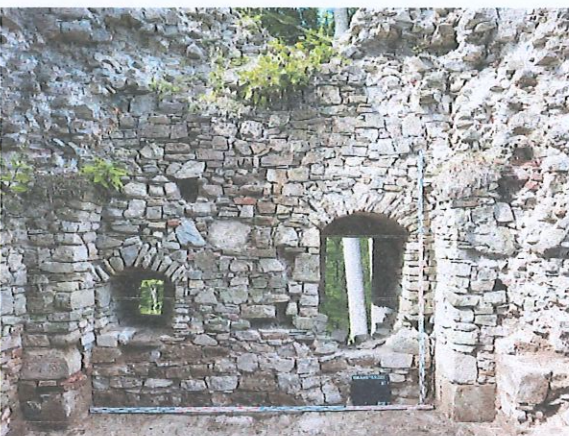
Fot. 1a

Fot. 1b

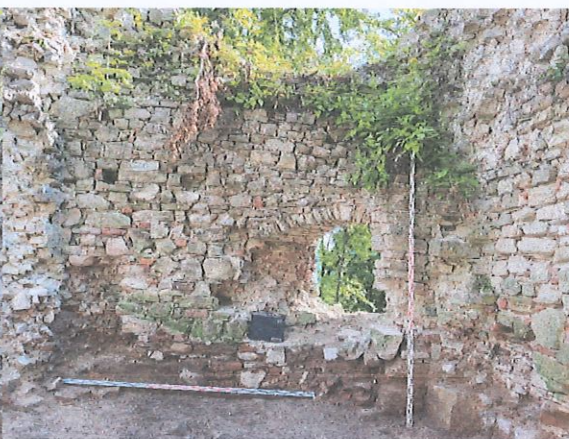
Fot. 1d

Fot. 7a

Fot. 8a

Fot. 9a

Fot. 10a

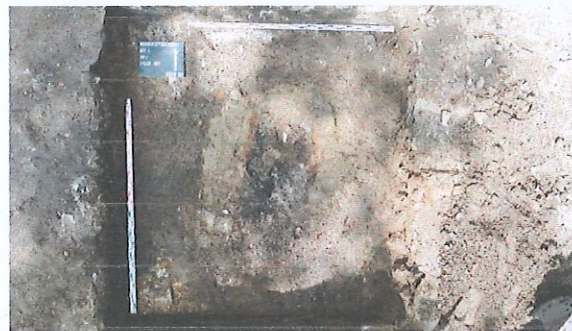
Fot. 10c

Fot. 12b

Fot. 15a

Fot. 21

Fot. 26

Fot. 29

Fot. 49c

Fot. 52e

Fot. 54a

Fot. 55a

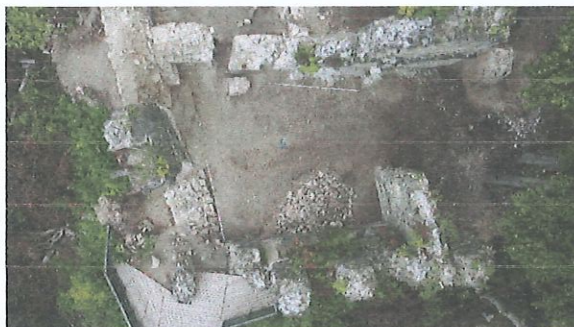
Fot. 63b

Fot. 75a

Fot. 80a

Fot. 82b

Fot. 100

Fot. 105

Fot. 106a

Fot. 106c

Fot. 107a.

Fot. 107b.

Inwentarz dokumentacji fotograficznej

Badania archeologiczne ruin zamku „Sobień” (Manastrzec stanowisko nr 1), sezon 2025

Nr	Treść zdjęcia
1a-d	Widok ogólny ruin zamku przed rozpoczęciem prac archeologicznych
2a-c	Zarys wewnętrzny przedbaszcia
3a-b	Lico wewnętrzne N przedbaszcia
4	Lico wewnętrzne S przedbaszcia
5a-c	Kamienny detal architektoniczny w wejściu W do baszty
6a-e	Ściana baszty, wewnętrzne lico E
7a-c	Ściana baszty, wewnętrzne lico N
8a-b	Ściana baszty, wewnętrzne lico W
9a-d	Ściana baszty, wewnętrzne lico S
10a-f	Wnętrze baszty z widoczną odsadzką
11a-e	Wykop nr 2, relikty S muru obronnego z licem zewnętrznym
12a-b	Wykop nr 2, profil SE wykopu
13	Wykop nr 2, profil NW wykopu
14	Wykop nr 2, profil NE wykopu
15a-b	Wykop nr 2, profil z wewnętrznym licem S muru obronnego
16	Wykop nr 2, profil SE przy zewnętrznym licu S muru obronnego
17	Wykop nr 2, profil NW przy zewnętrznym licu S muru obronnego
18a-f	Wykop nr 1, relikty N muru obronnego z licu zewnętrznym
19	Wykop nr 1, profil W przy zewnętrznym licu N muru obronnego
20	Wykop nr 1, profil E przy zewnętrznym licu N muru obronnego
21	Wykop nr 1, relikty pieca na poziomie około 368,72 m n.p.m.
22	Wykop nr 1, profil A0 reliktyw pieca
23	Wykop nr 1, profil A0 reliktyw pieca
24	Wykop nr 1, profil A0 reliktyw pieca
25	Wykop nr 1, profil A0 reliktyw pieca
26	Wykop nr 1, profil W wykopu
27	Wykop nr 1, profil E wykopu
28	Wykop nr 1, profil S wykopu
29	Wykop nr 2, profil z wewnętrznym licem N muru obronnego
30	Ściana baszty, zewnętrzne lico S
31	Ściana baszty, zewnętrzne lico N
32	Ściana baszty, zewnętrzne lico E
33a-b	Styk wewnętrznego lica S muru obronnego z narożnikiem baszty
34	Lico wewnętrzne S muru obronnego (między basztą a prostopadłym murem pomocniczym)
35a-b	Lico W prostopadłego muru pomocniczego przy baszcie i S murze obronnym
36	Lico E prostopadłego muru pomocniczego przy baszcie i S murze obronnym
37	Lico N prostopadłego muru pomocniczego przy baszcie i S murze obronnym
38	Lico wewnętrzne S muru obronnego (między prostopadłym murem pomocniczym a wykopem nr 2)
39a-b	Lico zewnętrzne S muru obronnego (między basztą a prostopadłym murem pomocniczym)
40a-b	Styk baszty, S muru obronnego i prostopadłego muru pomocniczego
41	Lico zewnętrzne S muru obronnego (między prostopadłym murem pomocniczym a wykopem nr 2)
42a-d	Lico wewnętrzne E ściany domu zamkowego, z zachowanym okienkiem piwnicznym
43a-b	Ściana baszty, zewnętrzne lico W, z relikdami przedbaszcia
44	Wykop nr 6, profil NE wykopu
45	Wykop nr 6, profil NW wykopu
46	Wykop nr 6, profil NE' wykopu
47	Wykop nr 6, profil SE wykopu
48a-b	Wykop nr 6, widok ogólny po zakończeniu eksploracji

49a-e	Widok od NE na zerwaną SE ścianę domu zamkowego
50	Lico wewnętrzne S muru obronnego (między wykopem nr 2 a wyrwą w murze)
51	Lico wewnętrzne S muru obronnego (między wyrwą w murze a ścianą domu zamkowego)
52a-g	Mur obronny N i relikty muru „L-kształtnego” na E od wykopu nr 1
53a-d	Mur obronny N w miejscu przzerwania
54a-b	Pomieszczenie SW domu zamkowego
55a-b	Relikty pieca w budynku SW domu zamkowego (narożnik W)
56'	Lico wewnętrzne ściany S w pomieszczeniu SW domu zamkowego
76a-d	Relikty pieca w budynku SW domu zamkowego (narożnik W)
57	Lico wewnętrzne ściany N w pomieszczeniu SW domu zamkowego
58a-c	Lico wewnętrzne ściany W w pomieszczeniu SW domu zamkowego
59a-e	Relikty pieca i wejścia do pomieszczenia SW w domu zamkowym
60a-c	Wejście do pomieszczenia SW w domu zamkowym
61a-c	Relikty pieca i narożnik zewnętrzny przy wejściu do pomieszczenia SW w domu zamkowym
62a-c	Mur W w przedbaszciu
63a-c	Przedbaszcie, rzut poziomy
64a-b	Lico wewnętrzne N muru obronnego (między basztą a wykopem nr 1)
65	Lico wewnętrzne N muru obronnego (między wykopem nr 1 a przzerwaniem muru)
66a-d	Kamienne detale architektoniczne odkryte na dziedzińcu zamkowym przy wejściu do baszty
67	Wykop nr 4, poziom 100 cm
68a-b	Lico wewnętrzne N muru obronnego (w miejscu przzerwania)
69a-b	Lico wewnętrzne N muru obronnego (w pobliżu muru „L-kształtnego”)
70a-b	Lico wewnętrzne N muru obronnego (w pobliżu muru „L-kształtnego”)
71	Lico wewnętrzne N muru obronnego (w pobliżu muru „L-kształtnego”)
72	Lico wewnętrzne N muru obronnego (w pobliżu muru „L-kształtnego”)
73	Lico wewnętrzne N muru obronnego (na W od wykopu nr 3)
74	Lico wewnętrzne N muru obronnego (na W od wykopu nr 3)
75a-c	Wykop nr 3, widok ogólny po zakończeniu eksploracji
76	Wykop nr 3, profil NW
77a-b	Wykop nr 3, profil NE
78	Wykop nr 3, relikty muru od strony SE
79a-c	Wykop nr 3, relikty muru od strony NW
80	Wykop nr 3, widok wlotu kanału we wnętrzu muru, od strony N
81a-e	Dom zamkowy, pomieszczenie SW, lico wew. ściany E
82a-b	Dom zamkowy, pomieszczenie SE, rzut poziomy
83	Dom zamkowy, pomieszczenie SE, lico wew. ściany SW
84a-d	Dom zamkowy, pomieszczenie SE, lico wew. ściany NW
85	Dom zamkowy, pomieszczenie SE, lico wew. ściany NE
86a-c	Dom zamkowy, pomieszczenie NE, lico wew. ściany NW
87a-b	Dom zamkowy, pomieszczenie NE, lico wew. ściany SW
88a-b	Wykop nr 3, rzut poziomy
89a-b	Dom zamkowy, pomieszczenie SE, lico zew. ściany SE
90a-d	Dom zamkowy, pomieszczenie SE, lico zew. ściany SW (z relikdami wykuszu)
91a-b	Detal architektoniczny z wykuszu zamkowego
92a-d	Dom zamkowy, pomieszczenie SE, narożnik W
93a-b	Dom zamkowy, pomieszczenie SE, narożnik W, rzut poziomy
94a-c	Dom zamkowy, pomieszczenie SE, filar ceglany
95	Wykop nr 5, fragment muru, widok od NE
96	Wykop nr 5, fragment muru, widok od SE
97	Wykop nr 5, fragment muru, widok od NW
98	Wykop nr 5, fragment muru, widok od SW
99	Wykop nr 5, profil SW
100	Wykop nr 4, profil SW

101	Wykop nr 4, profil NW
102	Wykop nr 4, profil NE
103a-b	Dom zamkowy, pomieszczenie NE, lico zew. ściany NW
104	Wykop nr 4, schodkowy profil SE
105	Relikty N muru obronnego na NW od wykopu nr 3
106a-c	Widok zamku po zakończeniu prac archeologicznych

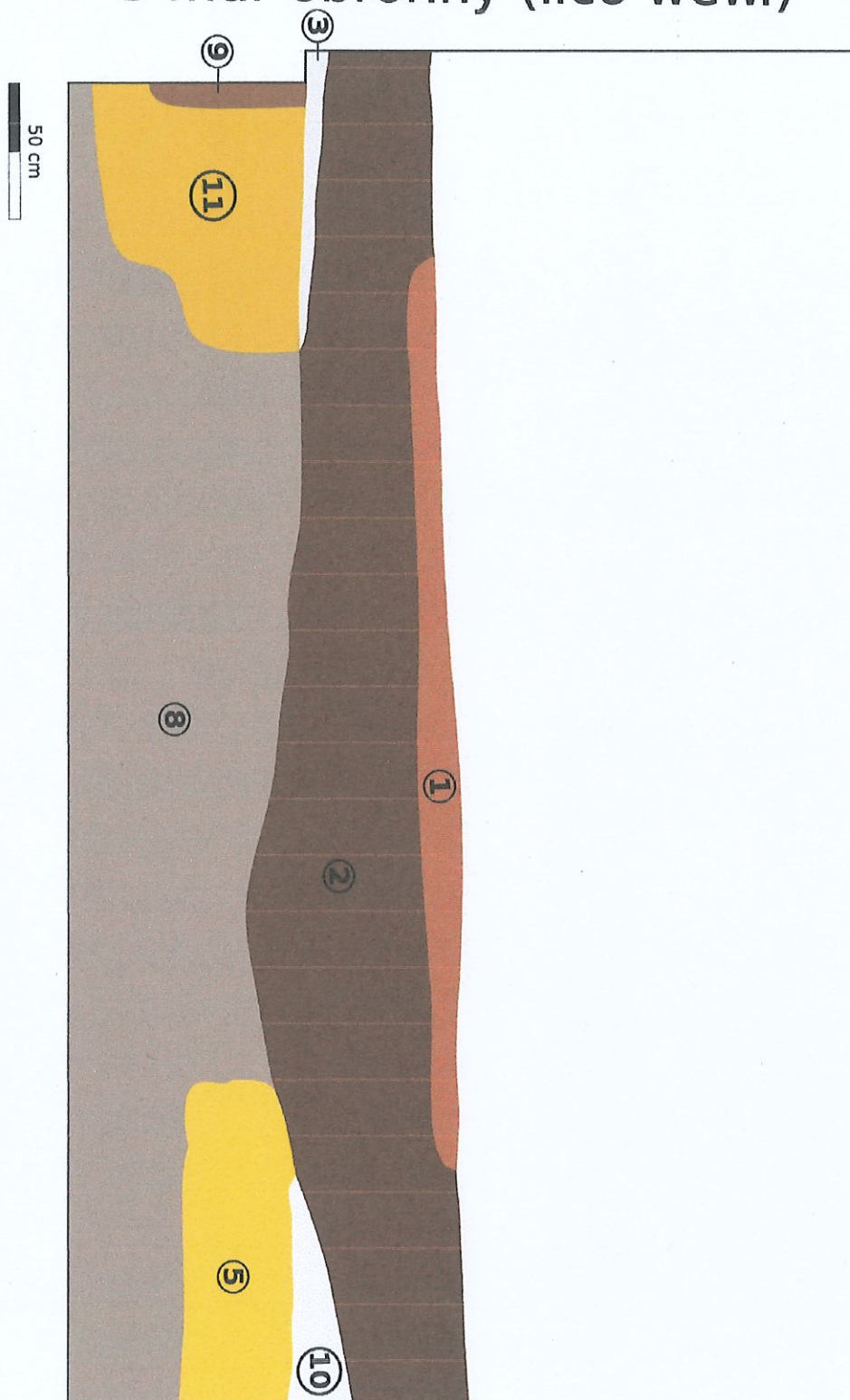
Rys. 1. Wykop nr 2, profil SE

S mur obronny (lico wew.)

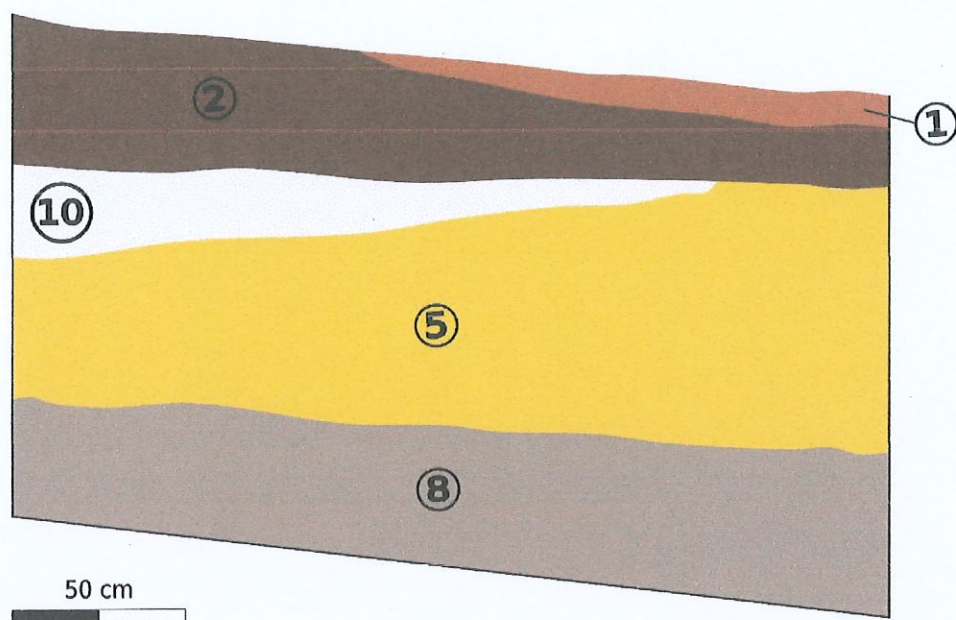

Rys. 2. Wykop 2, profil NW

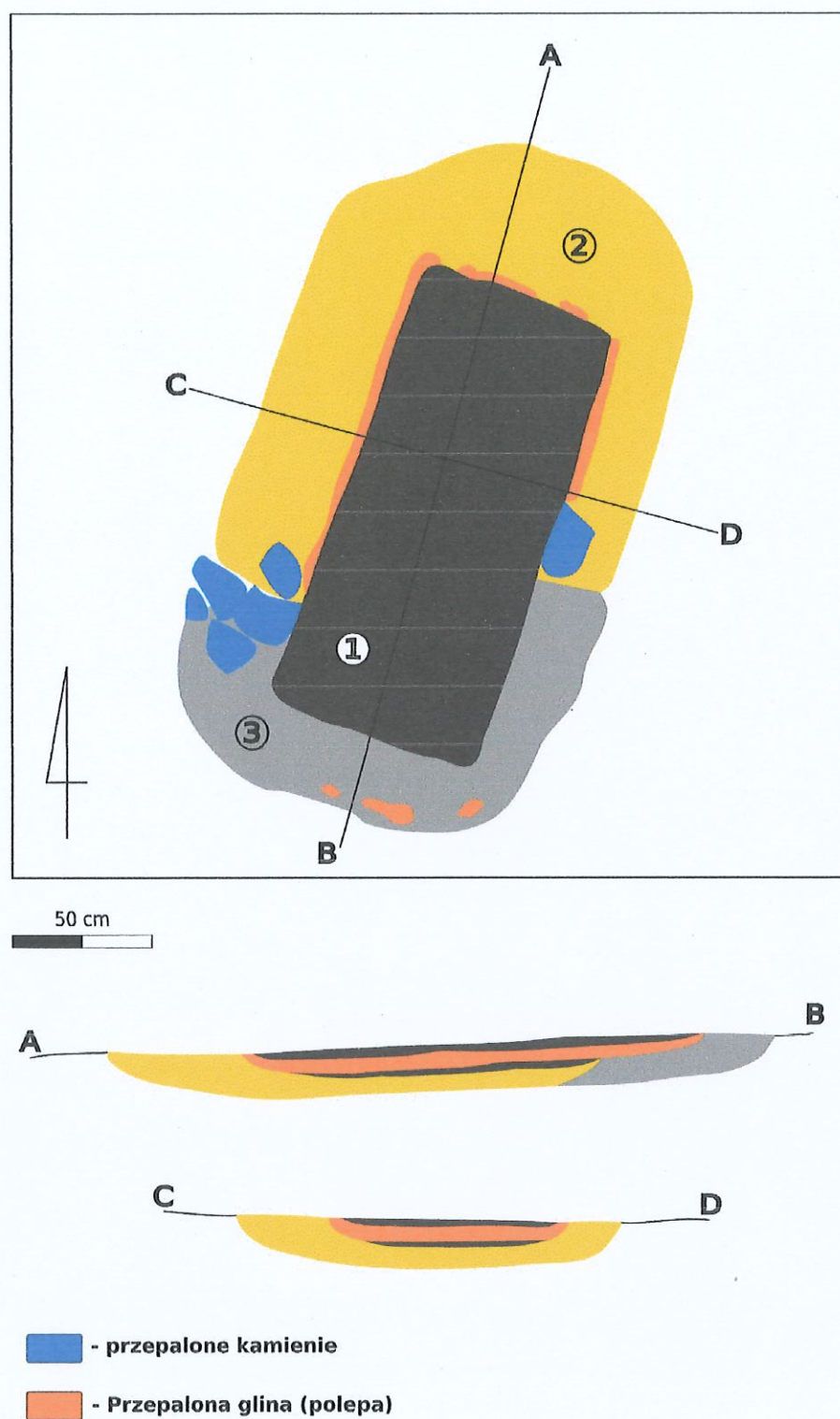
S mur obronny (lico wew.)

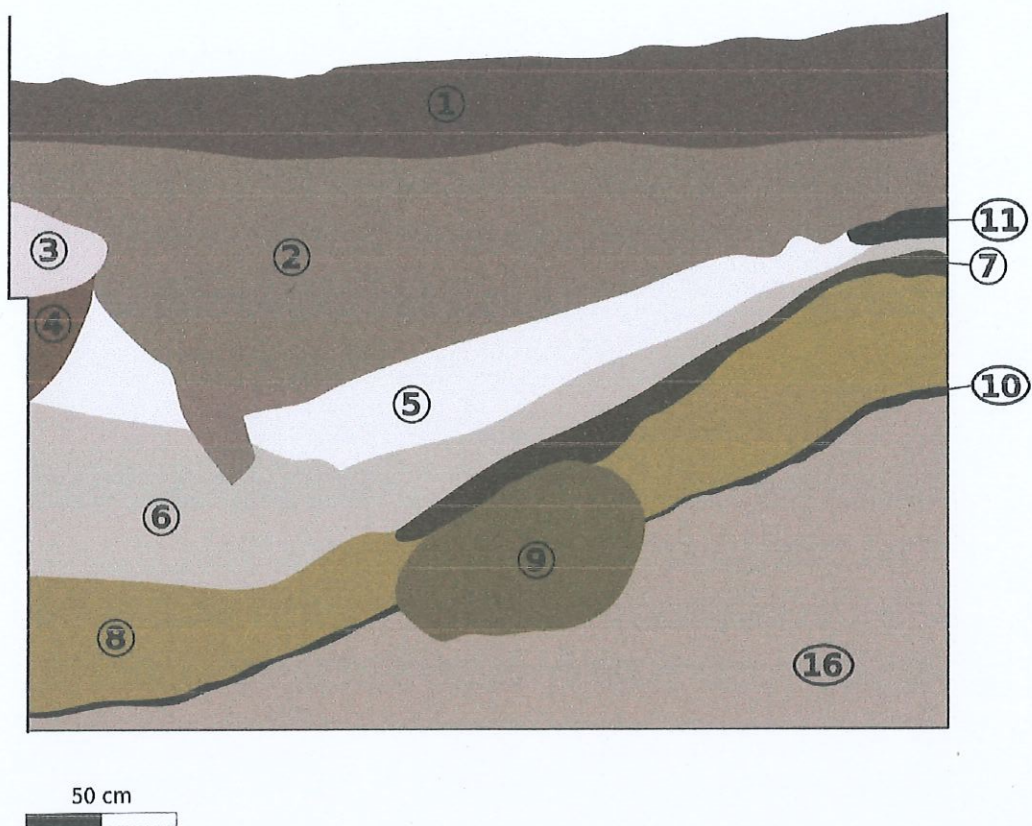
Rys. 3. Wykop 2, profil NE.

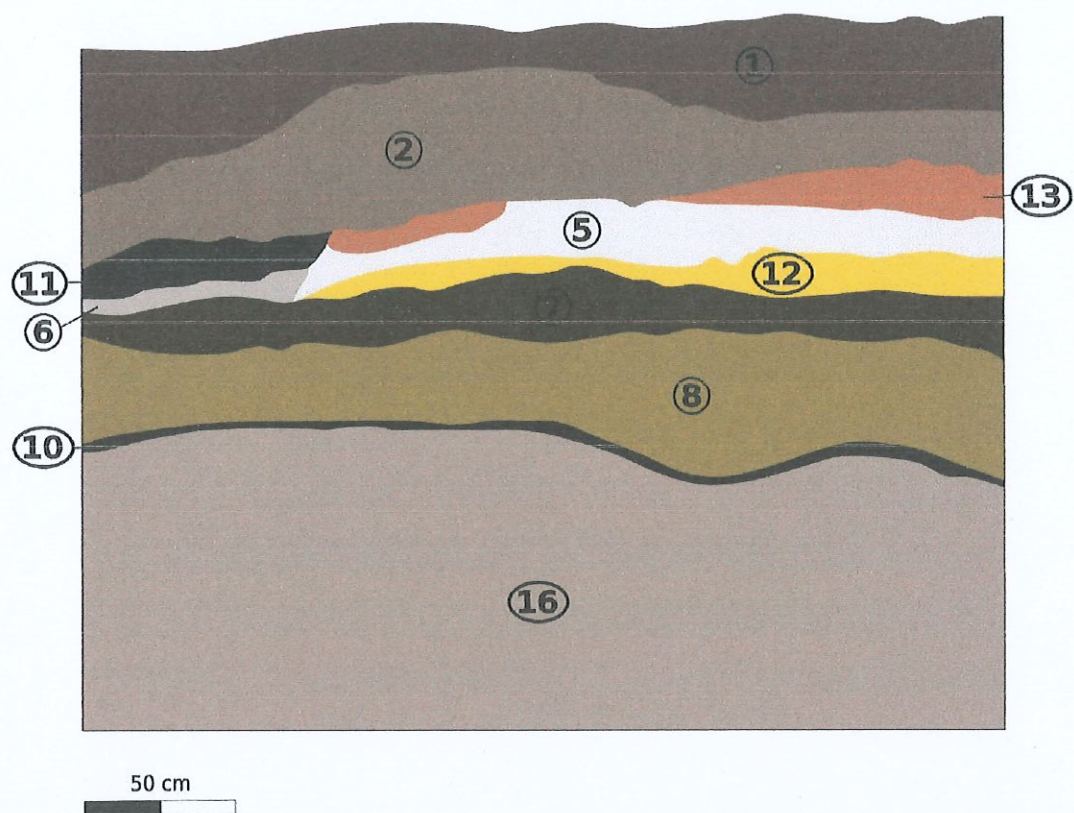
Rys. 4. Wykop 1, relikty pieca (rzut poziomy oraz profile AB i CD).

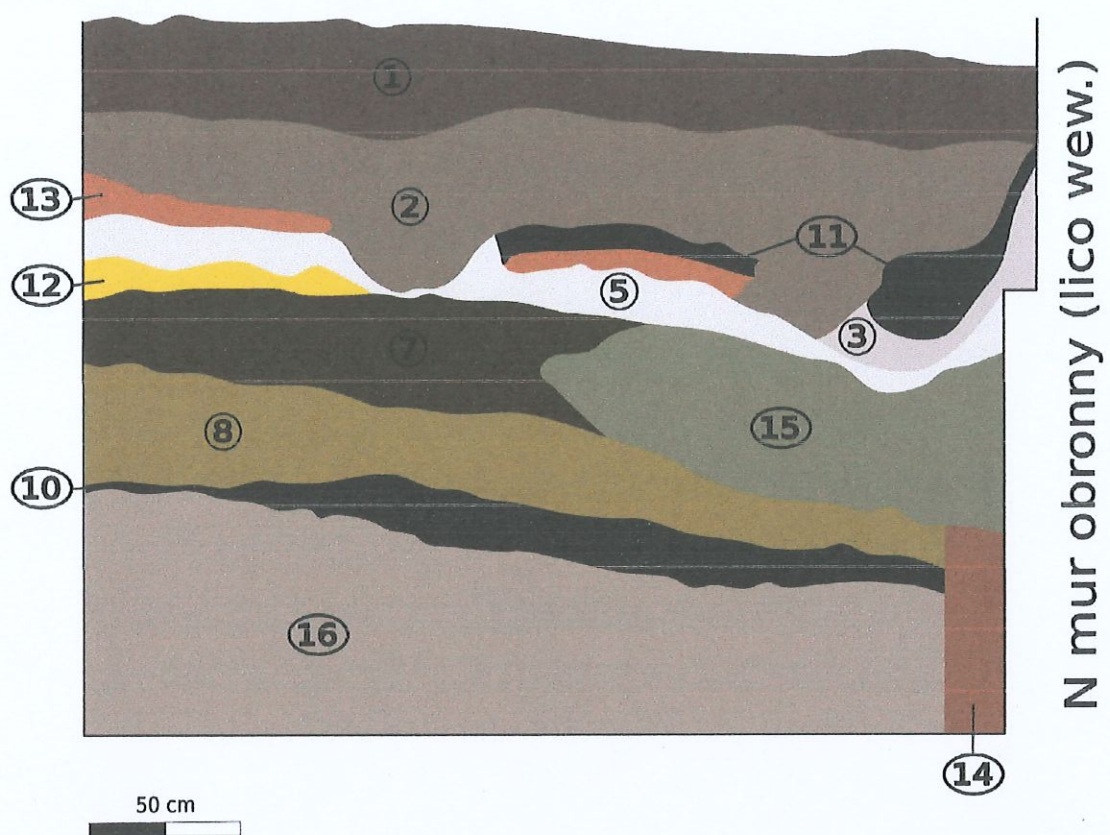
Rys. 5. Wykop 2, profil E.

Rys. 6. Wykop 2, profil S.

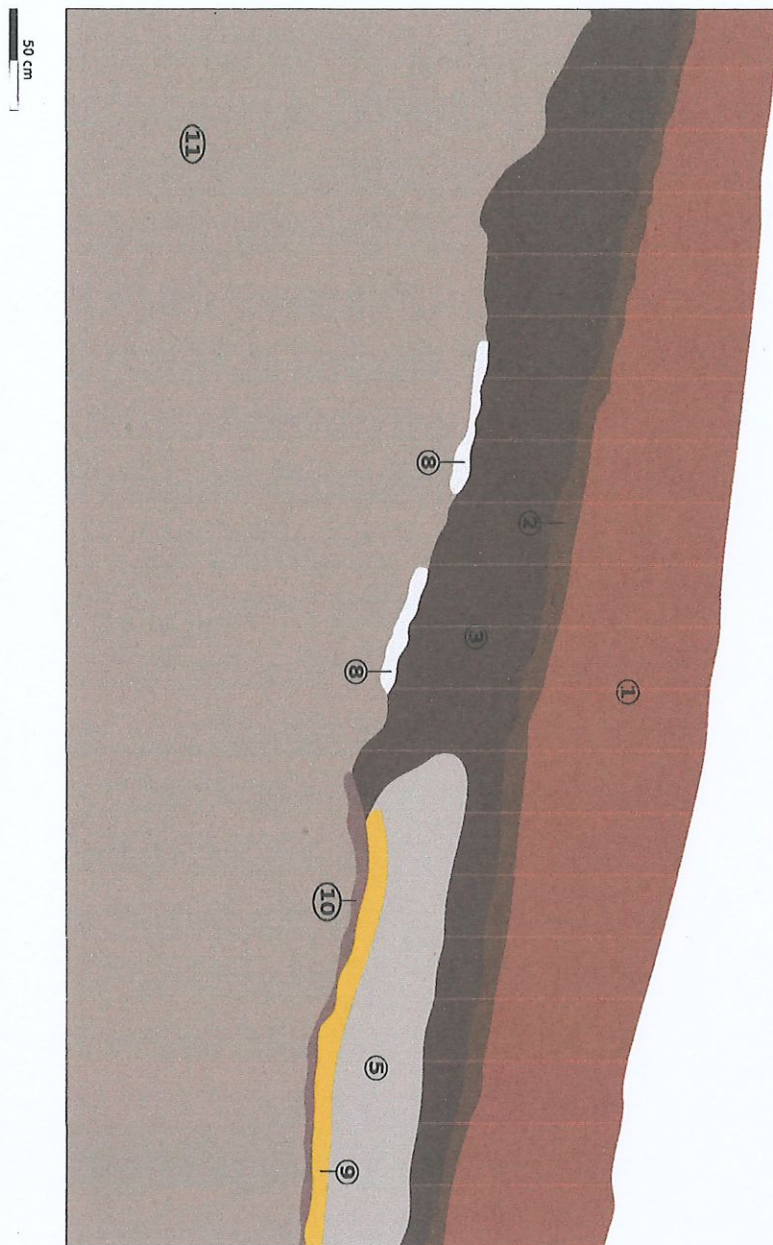
Rys. 7. Wykop 2, profil W.

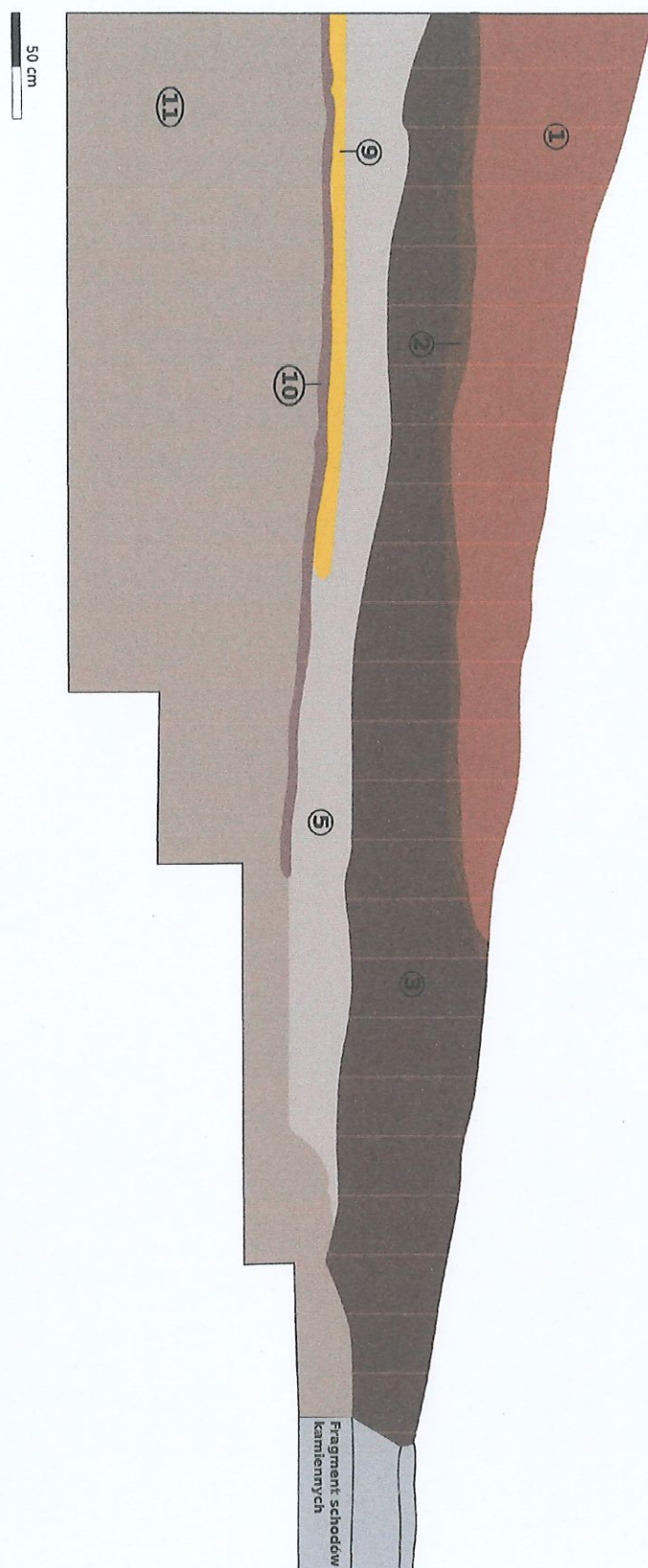
Rys. 8. Wykop 4, profil SW.

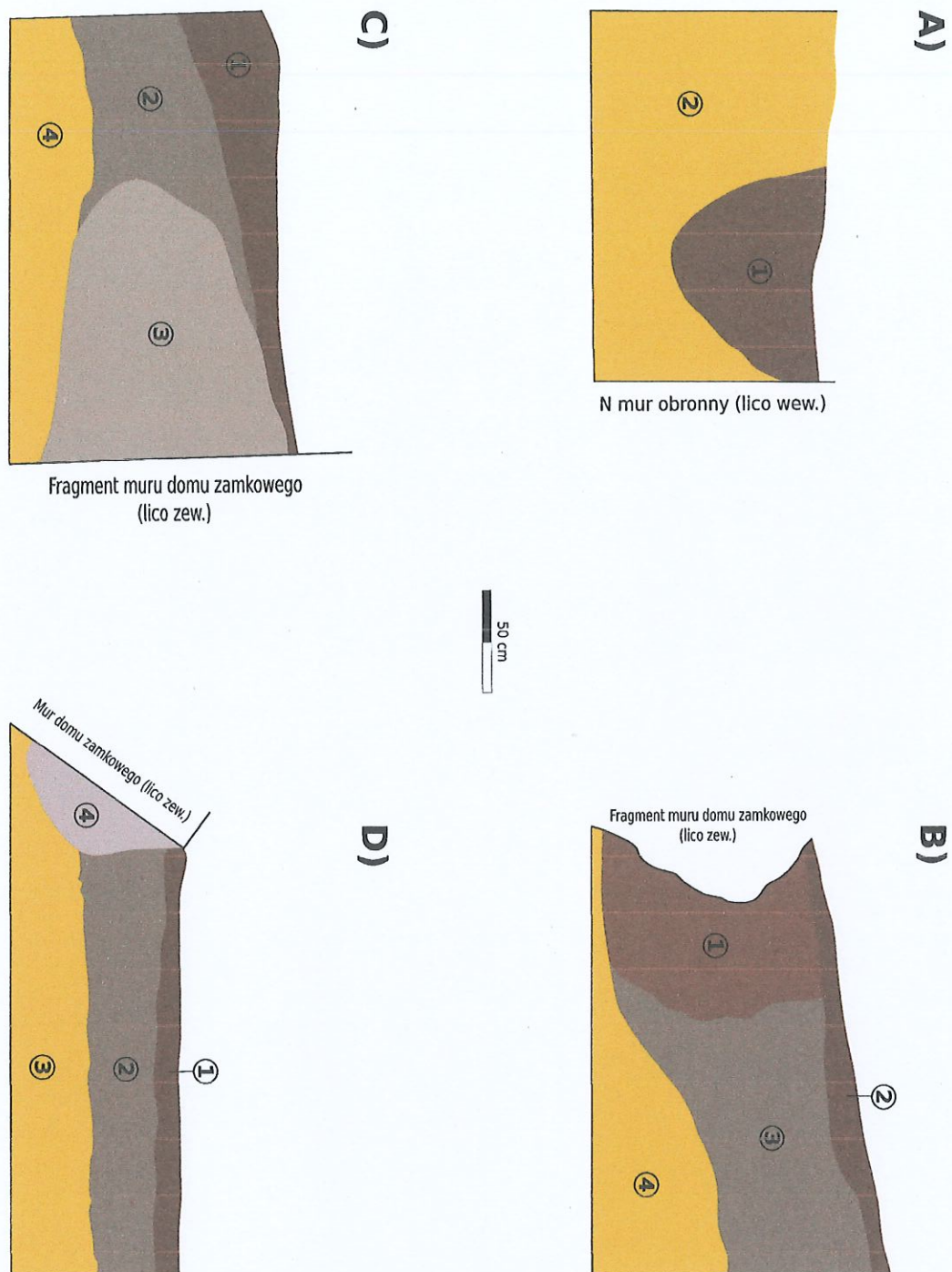
Rys. 9 . Wykop 4, profil NW.

Rys. 10. Wykop 4, profil NE.

Rys. 11. A - Wykop 3, profil NW, B - Wykop 5, profil SW, C - Wykop 6, profil NW, D - Wykop 6, profil SE.

Inwentarz dokumentacji rysunkowej

Badania archeologiczne ruin zamku „Sobień” (Manastrzec stanowisko nr 1), sezon 2025

Nr	Treść rysunku
1	Wykop 2, profil SE
2	Wykop 2, profil NW
3	Wykop 2, profil NE
4	Wykop 1, relikty pieca (rzut poziomy oraz profile AB i CD)
5	Wykop 2, profil E
6	Wykop 2, profil S
7	Wykop 2, profil W
8	Wykop 4, profil SW
9	Wykop 4, profil NW
10	Wykop 4, profil NE
11a	Wykop 3, profil NW
11b	Wykop 5, profil SW
11c	Wykop 6, profil NW
11d	Wykop 6, profil SE

Inwentarz warstw w obrębie wykopów archeologicznych

Badania archeologiczne ruin zamku „Sobień” (Manastrzec stanowisko nr 1), sezon 2025

Nr wykopu	Nr warstwy	Opis warstwy
1	1	Gruzowisko, kolor ciemnobrązowy, kamienie różnej wielkości, w tym duże, silnie nasycona ceramiką
1	2	Gruzowisko, kolor brunatny, nasycona drobnymi węglami drzewnymi, kamienie różnej wielkości, w tym duże, na dnie wyraźna warstewka węgla drzewnych i przepalanej gliny, niewielka ilość ceramiki
1	3	Kolor jasnobieżowy
1	4	Kolor ciemnobrązowy
1	5	Warstwa wapna / zlasowanej zaprawy wapiennej, z fragmentami cegieł, 1 fr. ceramiki
1	6	Kolor brunatny, z drobnymi fragmentami zaprawy wapiennej, drobnymi kamieniami i zabytkami metalowymi
1	7	Wąska, jednorodna, koloru ciemnobrunatnego
1	8	Kolor żółto-beżowego, z drobnymi kamieniami i calcowymi wtrętami, 1 fr. ceramiki
1	9	Luźna, niejednorodna, wymieszana warstwa koloru żółto-beżowo-rdzawego
1	10	Cieniutka warstwa spalenizny
1	11	Punktowo występująca warstwa spalenizny
1	12	Kolor ciemnożółty, „ostry” piasek rzeczny
1	13	Zlasowany piaskowiec
1	14	Kolor brązowy, wkop fundamentowy przy wew. licu N muru obronnego
1	15	Luźny rumosz kamienny
1	16	Twardy calec koloru żółto-brązowego, z dużą ilością łupka i zlasowanej skały
2	1	Humus jasnobrązowy
2	2	Humus ciemnobrązowy
2	3	Warstwa wapna
2	4	Warstwa otoczaków rzecznych z wapiennymi zaciekami i fr. cegieł
2	5	Kolor ciemnożółty, „ostry” piasek rzeczny, 1 fr. ceramiki
2	6	Kolor ciemnobrązowy, z fr. cegieł i kamieniami (w tym rzeczny), kilka fr. ceramiki
2	7	Cienki klin wapienny
2	8	Twardy calec koloru żółto-brązowego, z dużą ilością łupka i zlasowanej skały
2	9	Kolor brązowy, wkop fundamentowy przy wew. licu S muru obronnego, fr. węgla drzewnych
2	10	Warstwa wapna / zaprawy wapiennej, kilka fr. ceramiki i 1 fr. kafla
2	11	Ciemnożółta glina z kamieniami
3	1	Zasypisko koloru ciemnobrązowego, nasycone fr. cegieł, zaprawy i kamieniami różnej wielkości, kilka fr. ceramiki i szkliwo
3	2	Twardy calec koloru żółto-brązowego, z dużą ilością łupka i zlasowanej skały
4	1	Współczesny nasyp powstały w trakcie prac odgruzowujących
4	2	Współczesny humus
4	3	Gruzowisko, kolor brunatny, silnie nasycone ceramiką
4	4	Kolor jasnobieżowy, nasycona drobnymi kamieniami i łupkiem (wa-wa wyrównująca ?)
4	5	Kolor jasnobrunatny, z fr. łupka i drobnych kamieni
4	6	Ceglina, z fr. pokruszonych cegieł
4	7	Kolor brunatny, z drobnymi fr. cegieł i węgla drzewnych

4	8	Wapno
4	9	Kolor ciemnożółty, „ostry” piasek rzeczny
4	10	Kolor brunatny
4	11	Twardy calec koloru żółto-brązowego, z dużą ilością łupka i zlasowanej skały, miejscami z wychodnią litej skały
5	1	Gruzowisko, kolor ciemnobrązowy, silnie nasycony różnej wielkości kamieniami i zaprawą
5	2	Współczesny humus
5	3	Kolor brunatny, silnie nasycony różnej wielkości kamieniami
5	4	Twardy calec koloru żółto-brązowego, z dużą ilością łupka i zlasowanej skały, miejscami z wychodnią litej skały
6	1	Zagruzowany, ciemnobrązowy humus
6	2	Kolor brunatny, z dużą ilością rozdrobnionego łupka
6	3	Kolor brązowy, z dużymi kamieniami
6	4	Kolor beżowy, silnie nasycony różnej wielkości kamieniami
Piec	1	Spalenizna
Piec	2	Twarda, ciemnożółta glina
Piec	3	Szary, zbity popiół

Polowa księga wpływów zabytków archeologicznych (masowych)

Badania archeologiczne ruin zamku „Sobień” (Manastrzec stanowisko nr 1) sezon 2025

Nr	Lokalizacja	Rodzaj i ilość zabytków	Data
1	Prospekcja wykrywaczami metali góry zamkowej	164 gwoździe	12.07
2	Wnętrze baszty, wtórne złożo w wykopie T. Żurowskiego	1 fr. płytki ceglanej	30.07
3	Wykop 1, wa-wa 1 (gruzowisko)	303 fr. ceramiki, 1 fr. gwoździa	31.07 -7.08
4	Wykop 2, wa-wa 5 (przy prof. NE)	1 fr. ceramiki	5.08
5	Wykop 2, wa-wa 6 (strop wa-wy, przy wew. licu muru S)	6 fr. ceramiki	5.08
6	Wykop 2, wa-wa 6 (przy prof. SE)	2 fr. ceramiki	5.08
7	Wykop 2, wa-wa 10 (dno wa-wy, przy prof. NE)	3 fr. ceramiki, 1 fr. kafla	5.08
8	Wykop 1, piec (ćw. A), wa-wa 1 (spalenizna)	23 fr. ceramiki	7.08
9	Wykop 1, piec (ćw. B), wa-wa 1 (spalenizna)	7 fr. ceramiki	7.08
10	Wykop 1, piec (ćw. C), wa-wa 1 (spalenizna)	15 fr. ceramiki	7.08
11	Wykop 1, piec (ćw. D), wa-wa 1 (spalenizna)	22 fr. ceramiki, 2 przedm. met.	7.08
12	Wykop 1, piec, wa-wa 1 (dno spalenizny)	1 żużel	8.08
13	Wykop 1, wa-wa 5 (wapno)	1 fr. ceramiki	8.08
14	Wykop 1, wa-wa 8	1 fr. ceramiki	8.08
15	Wykop 1, wa-wa 2	7 fr. ceramiki	8.08
16	Dziedziniec zamkowy (gruzowisko)	14 fr. ceramiki, 6 fr. kafla	8.08
17	Wykop 1, wa-wa 1 (doczyszczanie prof. E)	1 fr. ceramiki	11.08
18	Wykop 1 (hałda)	3 fr. ceramiki	11.08
19	Wykop 2 (hałda)	1 fr. ceramiki, 1 fr. kafla	11.08
20	Dom zamkowy, pom. SW (narożnik E)	12 fr. ceramiki, 1 gwoźdz(?)	11.08
21	U podnóża piecowiska przy W wejściu do domu zamkowego	205 fr. kafla, 5 fr. polepy konstrukcyjnej z pieca	11- 12.08
22	U podnóża piecowiska przy W wejściu do domu zamkowego	1 fr. kafla z napisem „LAUVRENTIS”	12.08
23	Dziedziniec zamkowy, przy W murze domu zamkowego (gruzowisko)	4 fr. ceramiki, 5 fr. kafla	12.08
24	Przedbaszcie, przy zew. licu W muru obronnego	3 fr. ceramiki	12.08
25	Wykop 3, warstwa 1, wew. lico muru obronnego	4 fr. ceramiki, 1 fr. szkliwa	13.08
26	Wykop 4, doczyszczanie pow. wykopu	6 fr. ceramiki, 3 fr. kafla	13.08
27	Dom zamkowy, przed wejściem W (gruzowisko)	36 fr. ceramiki, 4 fr. kafla, 1 gwoźdz	13.08, 1.09
28	Przy wew. licu N muru obronnego (na NW od studni, gruzowisko)	82 fr. ceramiki, 107 fr. kafla, 1 fr. szkliwa, 1 fr. kości zwierzęcej	20- 25.08
29	Doczyszczanie korony N muru obronnego (na NW od studni)	10 fr. ceramiki	25.08
30	Doczyszczanie otworu bramnego w N murze obronnym	20 fr. ceramiki, 3 gwoździe	25.08
31	Dom zamkowym, w przejściu z pomieszczenia W do E (gruzowisko)	2 fr. ceramiki, 2 fr. kafla, 7 gwoździ	26.08
32	Przy wew. licu N muru obronnego (między murem a studnią, gruzowisko)	173 fr. ceramiki, 21 fr. kafla, 1 fr. kości zwierzęcej	27.07
33	Dziedziniec zamkowy (gruzowisko)	3 fr. ceramiki, 4 fr. kafla	28.08
34	Wykop 4, wa-wa 3 (gruzowisko)	860 fr. ceramiki, 4 fr. kafla, 2 fr. kości zwierzęcych, 5 gwoździ	29.08 -1.09
35	Wykop 4, wa-wa czarna warstwa pod oknem w ścianie domu zamkowego	54 fr. ceramiki, 73 fr. kości zwierzęcych	4.09

Połowa księga wpływów wydzielonych zabytków archeologicznych
 Badania archeologiczne ruin zamku „Sobień” (Manastrzec stanowisko nr 1) sezon 2025

Nr	Lokalizacja	Rodzaj i ilość zabytków	Data
W/1/25	Z murem N (GPS 1), prospekcja detektorami	Przebiegi żelazny	12.07
W/2/25	(GPS 2), prospekcja detektorami	Okucie metalowe	12.07
W/3/25	(GPS 3), prospekcja detektorami	Grot strzały	12.07
W/4/25	(GPS 4), prospekcja detektorami	Nit	12.07
W/5/25	(GPS 5), prospekcja detektorami	Grot strzały	12.07
W/6/25	(GPS 6), prospekcja detektorami	Grot bełtu	12.07
W/7/25	(GPS 7), prospekcja detektorami	Grot bełtu	12.07
W/8/25	(GPS 8), prospekcja detektorami	Moneta	12.07
W/9/25	(GPS 9), prospekcja detektorami	Grot	12.07
W/10/25	(GPS 10), prospekcja detektorami	Przedmiot ołowiany	12.07
W/11/25	<i>Błąd w numeracji</i>		12.07
W/12/25	(GPS 12), prospekcja detektorami	Moneta	12.07
W/13/25	(GPS 13), prospekcja detektorami	Grot bełtu	12.07
W/14/25	(GPS 14), prospekcja detektorami	Zbrojnik	12.07
W/15/25	(GPS 15), prospekcja detektorami	Zaczep naciągu kuszy	12.07
W/16/25	(GPS 16), prospekcja detektorami	Moneta	12.07
W/17/25	(GPS 17), prospekcja detektorami	Grot	12.07
W/18/25	(GPS 18), prospekcja detektorami	Moneta	12.07
W/19/25	(GPS 19), prospekcja detektorami	Obrączka	12.07
W/20/25	(GPS 20), prospekcja detektorami	Moneta	12.07
W/21/25	(GPS 21), prospekcja detektorami	Fr. lufy broni prochowej	12.07
W/22/25	(GPS 22), prospekcja detektorami	Moneta	12.07
W/23/25	(GPS 23), prospekcja detektorami	Moneta z otworem	12.07
W/24/25	Wew. lico S muru obronnego, gł. 50 cm, wa-wa gruzu	Kula kamienna	30.07
W/25/25	Przedbaszcie, przy ścianie W od wew., zasypisko	Grot bełtu, blaszka miedziana	31.07
W/26/25	Baszta, zasypisko wnętrza	Grot bełtu	31.07
W/27/25	Wew. lico S muru obronnego, 1 m na E od W. 2	Osełka kamienna	31.07
W/28/25	SW pomieszczenie domu zamkowego, gruzowisko	Dzwoneczek	5.08
W/29/25	W. 1, na W od pieca, wa-wa 1/2	Grot (?)	7.08
W/30/25	W. 1, dno pieca, ćw. A	Fr. blachy z metalu kolorowego	7.08
W/31/25	W. 1, przy wew. lico muru N, wa-wa 1	Gwóźdź (?)	7.08
W/32/25	W. 1, przy wew. lico muru N, wa-wa 1	Zbrojnik, fr. noża (?)	7.08
W/33/25	W. 1, wylot pieca, wa-wa 1/2	Fr. noża (?)	7.08
W/34/25	W. 1, piec, ćw. D	Przedmiot metalowy	7.08
W/35/25	W. 1, piec, ćw. C, w-wa 1	Przedmiot metalowy	7.08
W/36/25	W. 1, piec, ćw. D	Grot (?)	7.08
W/37/25	W. 1, przy wew. lico muru N, wa-wa 1	Podkówka	7.08
W/38/25	W. 1, piec, ćw. D, w-wa 1	Grot (?)	7.08
W/39/25	W. 1. wa-wa 1 (hałda)	Grot bełtu, gwóźdź	7.08
W/40/25	Zachowana korona S muru obronnego (nad piecem)	Ostroga nowożytna	8.08
W/41/25	W. 1. wa-wa 6	Płytki z metalu kolorowego	8.08
W/42/25	W. 1. wa-wa 6	Grot bełtu	8.08
W/43/25	W. 1. wa-wa 6	Grot bełtu (?)	8.08
W/44/25	SW pom. domu zamkowego, gruzowisko	Topór/siekiera	14.08
W/45/25	W. 4, wa-wa 1	Topór, fr. noża (?), 6 gwoździ	14.08
W/46/25	7 m na E od W. 2, gruzowisko	Aquilet (?)	18.08
W/47/25	W. 4, wa-wa 1	3 gwoździe, 2 przedm. met., kapiszon(?)	18.08
W/48/25	SW pom. domu zamkowego, gruzowisko	2 gwoździe, kulka met., przedm.	18.08

		met.	
W/49/25	N stok wzgórza zamkowego	Sprzączka, krzyżyk	19.08
W/50/25	N stok wzgórza zamkowego	5 przedm. met., gwóźdź	20.08
W/51/25	Doczyszczanie wew. lica N muru obronnego	4 monety, kuka met., obrączka, 8 przedm. met.	25.08
W/52/25	N stok wzgórza zamkowego	Fr. lufy broni prochowej	25.08
W/53/25	S stok wzgórza zamkowego	Blacha z nitami	25.08
W/54/25	Wew. lico N muru obronnego (na wys. studni)	Ptaszek gliniany	27.08
W/55/25	Wew. lico N muru obronnego (na wys. studni)	Pieczęć (?)	27.08
W/56/25	Wew. lico N muru obronnego (na wys. studni)	2 kulki metalowe	27.08
W/57/25	Wew. lico N muru obronnego (na wys. studni)	1 fr. podkowy, 3 gwoździe, młotek, 2 przedm. met.	27.08
W/58/25	W. 3, otwory konstrukcyjne w relikcie bud. bramnego	2 monety	28.08
W/59/25	SW pom. domu zamkowego	Fr. blachy	28.08
W/60/25	Przy „L” kształtnym murze obok N muru obronnego	Fr. dzwoneczka, fr. sprzączki	28.08
W/61/25	Przed W wejściem do domu zamkowego	Moneta	29.08
W/62/25	W. 3, hałda	1 moneta, 1 kłódka, 5 przedm. metalowych	29.08
W/63/25	W. 4, hałda	1 fr. dzwonka, 3 fr. blachy z met. kolorowego	29.08
W/64/25	W. 4, wa-wa 3	Fr. grotu beltu	1.09
W/65/25	W. 4, wa-wa 3	Haczyk	1.09
W/66/25	W. 4, narożnik NE, w czarnej ziemi	Przedm. metalowy	1.09

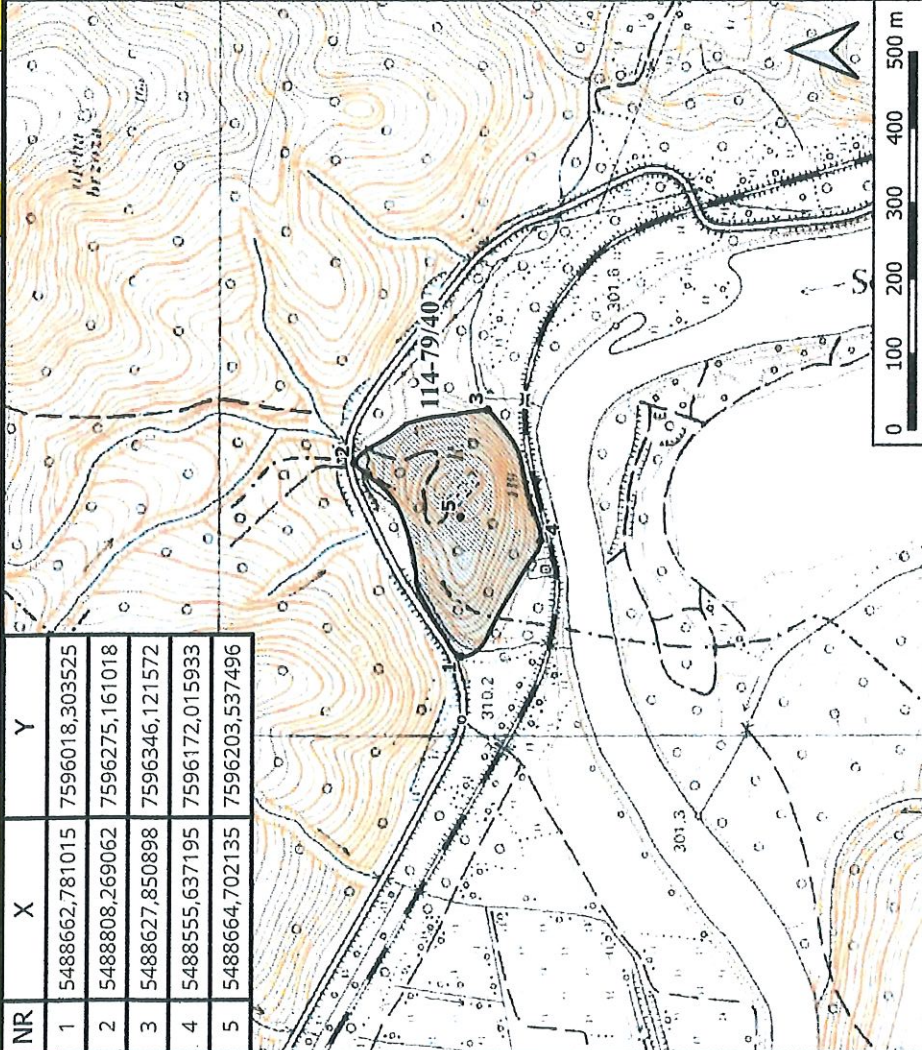
Inwentarz próbek

Badania archeologiczne ruin zamku „Sobień” (Manastrzec stanowisko nr 1) sezon 2025

Nr	Rodzaj próbki	Lokalizacja	Data
1	zaprawa	W. 1, wew. lico N muru obronnego, tuż nad odsadzką	14.08.25
2	zaprawa	W. 1, wew. lico N muru obronnego, zachowana korona	14.08.25
3	zaprawa	W. 1, wew. lico N muru obronnego, tuż pod odsadzką	14.08.25
4	zaprawa	W. 1, wew. lico N muru obronnego, dno wykopu	14.08.25
5	wapno	W. 1, wa-wa 5, prof. E	14.08.25
6	zaprawa	W. 2, wew. lico S muru obronnego, tuż nad odsadzką	14.08.25
7	zaprawa	W. 2, wew. lico S muru obronnego, zachowana korona	14.08.25
8	zaprawa	W. 2, wew. lico S muru obronnego, tuż pod odsadzką	14.08.25
9	zaprawa	W. 2, wew. lico S muru obronnego, dno wykopu	14.08.25
10	próbka z wa-wy	W. 2, wa-wa 6, prof. SE	14.08.25
11	wapno	W. 2, wa-wa 3, prof. SE	14.08.25
12	wapno	W. 2, wa-wa 7, prof. SE	14.08.25
13	zaprawa	SW pomieszczenie domu zamkowego, mur NW	14.08.25
14	zaprawa	Wew. lico N muru obronnego (obok mury „L”-kształt.)	26.08.25
15	zaprawa	Z „L”-kształt. muru obok N muru obronnego	26.08.25
16	zaprawa	W. 3, duży fr. muru z kanałami konstrukcyjnymi	2.09.25
17	zaprawa	W. 3, mały fr. muru	2.09.25
18	zaprawa	N mur obronny (5 m na W od W. 3)	2.09.25
19	zaprawa	W. 5, fr. muru z domu zamkowego	2.09.25
20	tynk	SE pomieszczenie domu zamkowego, narożnik ceglany	2.09.25
21	zaprawa	NW ściana domu zamkowego, przy W. 5 (szarpie muru)	2.09.25
22	zaprawa	SW pomieszczenie domu zamkowego, S mur obronny	2.09.25
23	próbka z wa-wy	W. 2, wa-wa 5, prof. SE	14.08.25
24	próbka z wa-wy	W. 1, wa-wa 11, prof. E	11.08.25
25	próbka z wa-wy	W. 1, wa-wa 10, prof. E	11.08.25
26	próbka z wa-wy	W. 1, wa-wa 10, prof. E	14.08.25
27	próbka z wa-wy	W. 4, narożnik NE, czarna warstwa	26.08.25

KARTA OBIEKTU	
PRZEKROJE PIONOWE I RZUT POZIOMY OBIEKTU:	
MIEJSCOWOŚĆ: Manasterzec	OPIS OBIEKTU: W rzucie poziomym obiekt miał kształt prostokątu o zaokrąglonych narożnikach. Profil obiektu miał kształt regularnej niecki o płaskim dnie. Wypełnisko obiektu składało się z trzech warstw: 1-jądro, czarna spalenizna, 2-podkowiasta, twarda glina, 3-szary, zbity popiół. Wokół warstwy 1 cienka linia polepy. W wa-wie 1 liczne fr. ceramiki i kilka przedm. metalowych. W wa-wie 3 przepalane kamienie.
GMINA: Lesko	
POWIAT: leski	
WOJEWÓDZTWO: podkarpackie	
OBSZAR AZP: 114-79/40	
OBIEKT: 1	
WYKOP: 1	OPIS EKSPLORACJI OBIEKTU: Wytyczono profil krzyżowy i eksplorowano ćwiartkami A i C oraz B i D. Eksploracja warstwami plastycznymi.
FUNKCJA OBIEKTU: piec	
CHRONOLOGIA OBIEKTU: późne średniowiecze	
WYMIARY OBIEKTU: ok. 250 x 140 cm; głębokość ok. 20 cm	RELACJA STRATYGRAFICZNA: gruzowisko (wa-wa 1) - obiekt nr 1 - wa-wa 2 i głębsze
WYKONAŁ: M. Glinianowicz	
DATA: 29.11.2025	

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKU ARCHEOLOGICZNEGO										A	T	X	N	W	P	L			
A Z P																			
1		LOKALIZACJA		2		POŁOŻENIE FIZYCZNOGEOGRAFICZNE		3		UTWÓR GEOLOGICZNY									
M. Manasterzec		JEDNOSTKA FIZYCZNOGEOGRAFICZNA		Góry Sanocko-Turczańskie		TEREN NIEEKSPONOWANY		luźny		zwieży x torf.-bagn.									
Nr stan. w miejscowości 1		STREFA NADMORSKA (NADZALEWOWA)		w morzu		plaża mierzewa skarpa wał wydłuż.		TEREN EKSPONOWANY		określenie specjalistyczne									
GMINA		Lesko		DUŻE DOLINY		terasa nadalewowa		krawędzie, stoki wklęsłe i proste		gliniasty									
POWIAT		leski		w wodzie		terasa denną		staldowania i niewielkie cyple		4 DOSTĘPNOŚĆ TERENU									
WOJEWÓDZTWO		podkarpackie		równina		obsz. faliści		obsz. pagórk.		niezabud. x śr.zabud. zabudow.									
AZP nr obsz. 114-79		nr st. 40		MAŁE DOLINY		dno doliny		krawędź doliny		pole orne nieużytek łąka									
Współrz. geogr. N		E		STREFA POZA DOLINAMI		stok doliny		podstawa stoku		sad park las x									
Nazwa lokalna				równina obsz. faliści		obsz. pagórk.		jaskinie, schroniska skalne		torf bagno woda									
Nr działki geodez. *na odwrocie (pkt. 17)				obsz. górzysty		FORMA SZCZEGÓLNA		TEREN OSŁONIĘTY		teren przemysłowy									
Identyfikator EGB										określenie bliższe									
Właściciel terenu		Nadleśnictwo Lesko																	
5		KLASYFIKACJA FUNKCJONALNO-KULTUROWO-CHRONOLOGICZNA STANOWISKA																	
nr		funkcja		kultura		chronologia		opis materiałów, obiektów, warstw oraz form terenowych											
1		ruiny zamku				XIV-XVI w.		- duża ilość fr. ceramiki, kafli piecowych, zabytków metalowych i innych											
6		OPIS OBSZARU STANOW.		7		ZAGROŻENIA		8		WNIOSKI KONSERWAT.		10		WYKONANIE KARTY		11		WERYFIK. KONSERW.	
obserw. utrudniona		bez przeszk.		x		Postępująca degradacja relikwów architektury na skutek działania warunków pogodowych i korzeni drzew.		niezbędna szczegółowa inwentaryzacja		x		data (dd.mm.rrrr)		03.12.2025		akceptacja WKZ			
pole otwarte		pole zamknięte		x				niezbędne badania wykopaliskowe		x		autor karty							
nasycenie znaleźćskami:		równomierne		x				niezbędna interwencja administracyjna				Marcin Glinianowicz				Miejscowość, data			
jednocentryczne		wielocentryczne						9		AKTUALNA OCHRONA		określił chronologię							
powierzchnia stanowiska:								nr rejestru zabytków		A-464		Tadeusz Żurowski							
-1 ar		-0,5 ha		-1 ha		-5ha		-15ha		>15ha		data wpisu do rejestru		14.07.1969 r.		Piotr Kotowicz		12 ZBIORY i NR INWENT.	
gęstość występowania znaleźćsk:								park kulturowy				plan zagospodarowania przestrzennego				Marcin Glinianowicz		miejsce przechowywania nr inwentarza	
mała		średnia		duża		x										MH w Sanoku			

13			MAPA W SKALI 1:10.000 – UKŁAD WSPÓŁRZĘDNYCH KARTOGRAF. 1992		15		DOKUMENTACJA	16	LITERATURA	17	INNE DANE
godło arkusza (nr i nazwa)											
NR			X	Y							
1			5488662,781015	7596018,303525							
2			5488808,269062	7596275,161018							
3			5488627,850898	7596346,121572							
4			5488555,637195	7596172,015933							
5			5488664,702135	7596203,537496							
14					HISTORIA BADAŃ STANOWISKA (rok/ rodzaj badań/ autor i instytucja)						
1955					Badania sondażowe		Andrzej Żaki				
1965-74					Badania wykopaliskowe		Tadeusz Żurowski				
1984					Badania powierzchniowe AZP		Michał Parczewski				
2025					Badania wykopaliskowe		Mirosław Mazurek				

15.	Żurowski T. 1965-74 Dokumentacja z prowadzonych badań archeologicznych w archiwum Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie Glinianowicz M. 2025 Sprawozdanie z badań archeologicznych i prac odgruzowujących w obrębie ruin zamku Sobień, stanowisko archeologiczne Manasterzec 1, gm. Lesko, w roku 2025, Sanok (niepublikowany mps. w Archiwum Podkarpackiego Urzędu Ochrony Zabytków, Delegatura w Krośnie).
16.	Żurowski T. R. 1966 Sobień nad Sanem, Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za 1965 r., s. 86-97. 1968 Sobień nad Sanem. Prace archeologiczne i konserwatorskie w 1966 r., Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za 1966 r., s. 183-207. 1971 Sobień nad Sanem – badania archeologiczno-architektoniczne w roku 1967, Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za 1967 r., s. 132-156. 1972 Sobień-Manasterzec, pow. Lesko, Informator Archeologiczny. Badania 1971 r., s. 221-222. 1973 Zagadnienia badawcze zamków średniowiecznych na terenie województwa rzeszowskiego, Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1968-1969, s. 53-62. 1973a Sobień-Manasterzec, pow. Lesko, Informator Archeologiczny. Badania 1972, s. 226-227. 1974 Sobień-Manasterzec, pow. Lesko /bieszczadzki/, Informator Archeologiczny. Badania 1973 r., s. 217. 1975 Sobień nad Sanem – badania archeologiczno-architektoniczne w latach 1968-1969, Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1970-1972, s. 102-124. 1975a Sobień-Manasterzec, p. Lesko /bieszczadzki/, Informator Archeologiczny. Badania 1974 r., s. 198-199.
17.	*Działki nr: obręb Manasterzec: 87, 88, 473, 86/1, 86/6 obręb Załuż: 160, 209 U podnóża południowego i zachodniego stoku góry zamkowej znajdują się relikty wysadzonych dwóch bunkrów radzieckich, stanowiących element nadszańskiej części linii Mołotowa.